

رُيِّبَتْ أَللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي
الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴿٢٧﴾ سورة
ابراهيم

د قبر شپه

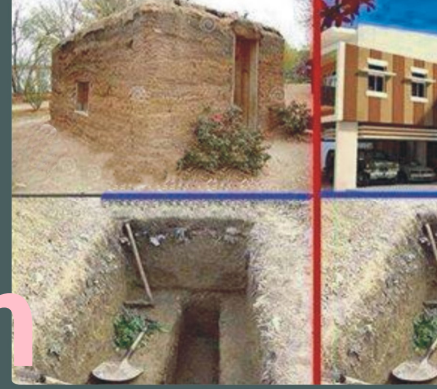
ليکوال: مولوي محمد غني فاروقي

PDF Creator: Obaidullah farooqi
0782122678

Ketabton.com

قبر شپه
په محمد غني فاروقي

پوره
سائتي
سئلي
خوري شپه
س او د قبر ياران

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د کتاب ځانګړنې:

د کتاب نوم : د قبر شپه
 لیکوال : مولوي محمد غني فاروقي
 اړیکه : ۰۷۹۹۸۰۰۹۳۵
 کمپوز او ډیزاین : صادق الله صادق
 چاپ کال : ۱۳۹۳ ل.
 چاپشمبر : ۱۱۰۰ توکه
 د خپرونو لړ : (۲۴۲)

خپرنډوی

ګودر کتاب خپرنځی - ننگرهار

ګودر کتاب پلورنځی، لاندینی پور، اسحق ټري مارکېټ، پډاڼی څلورلارې، جلال اباد

اړیکې: ۰۷۹۷۵۰۰۵۰۶-۰۷۹۸۴۸۷۸۷۹-۰۷۹۵۳۵۳۶۱۰

د چاپ حقوق خوندي دي.

دالی

جنتي ورېښمينو جوړو کې پوښلې، د مشکو پر
 عطرينو وږمو خوشبويه، د ايمان پر مانيزې طلا
 سينتکار، د عليين ماني کې نازولې مېلمنې:

هو! د قبر ناوې ته!

م. غ. فاروقي

د کایناتو جوړې

چې مې شپږین جانان خبرېږي
زما به یې زني په ململ تلې وینه

هوکی؛ د اسلامي نړۍ اتلو ځوانانو، ورونو او خويندو، تاسې پوهېږئ! چې د دنیا جوړه اخرت دی، د شپې جوړه ورځ ده، د سپین جوړه تور رنگ دی، د سپین زر جوړه سره زر دي، د شتمنی جوړه فقر دی، د بنايست جوړه بدرنگي ده، د تيارې جوړه رڼا ده، د لمر جوړه سپوږمۍ ده، د روغتيا جوړه ناروغي ده، د وچې جوړه لمده ده، د سمې جوړه غر دی، د ګرمۍ جوړه يخني ده، د ايمان جوړه كفر دی، د نېکمرغۍ جوړه بدمرغي ده، د حق جوړه باطل دی، د خوږ جوړه تريخ دی، د اسمان جوړه ځمکه ده، د خیر جوړه شر، د بریا جوړه ناکامي ده، د مینې جوړه کرکه، د انسان جوړه پېرې، د سبا جوړه بېګاه، د حرکت جوړه سکون، د بنسټه جوړه بره، د پیل جوړه پای ده.

او د ژوند جوړه مرګ دی، د کایناتو د جوړو مانيز او فطري اتحاد ته په پام مو هڅه وکړه، چې ګرانو لوستونکو او مینه والو ته د دنیاوي ژوند د استوګنځي هاخوا د برزخي ژوند د یو ډبره ځای (قبر) په اړه لنډ معلومات برابر کړو.

د الله تعالی په فضل او ځانګړې لورینې پر دې بریالي شو، چې د ژوند جوړې مرګ سره د اشنایې د پیلولو په موخه د مرګ د یاد لړۍ، د مرګ شپې، غسل، کفن، جنازه، د قبر جوړښت، خاورین کور ته د سپارلو احکام، د قبر ازموینه، د ازموینې ډول، د ازموینې پلاوی او یو شمېر نور قرآني او نبوي زېورات (د قبر شپه) تر سیوري لاندې د قبر ناوې ته د عقیدوي ګانې په بڼه د قرآن او سنت له خزانو نه راټول کړ، که څه هم چې د قبر شپې په غېږ کې نیولي معلومات په ډېره لنډه او

ساده بڼې سره دي، خو هیله مو دا ده، چې الله تعالی یې د مسلمانانو لپاره د خیر او د قبر په شپه کې د رڼا وسیله وګرځوي.

د یادې هڅې بشپړاوي، سینګارولو او تر تاسې پورې د رسولو لړ کې د ګودر خپرندويې ټولني مشر قاري قدرت الله تائب، صادق الله صادق او زاهد الله جانان نه د زړه له تله منندوی یم.

الله تعالی دې یې له مور او تاسې ټولو مینه ناکو لوستونکو سره له یارانو نه د جدایې شپو په ژبه په (لااله الاالله) کلمه جاري او ژوندۍ وساتي.

نور مو د وخت زرينې شپې نه نیسم، په دې تمه چې د دعاګانو په ښکلې لپه کې مې له یاده ونه باسئ.

ستاسې د مینې پوروړی

محمد غني فاروقي

مسجد مېنه- جلالکوټ

۳۰-۵-۱۳۹۳ ال کال

بسم الله الرحمن الرحيم

لومړی څپرکی

د مؤمن لپاره ډالی

دا حقیقت دی، چې ژوند سره شتمني او ثروت وي،
ژوند ستر اسماني سوغات دی، د ژوند جوړه مرگ دی،
هو؛ مرگ هم د ایمان خاوندانو لپاره الهي ډالی ده، داسې
ډالی چې په وسیله یې دوست خپل دوست ته رسېږي، د
دوستانو ترمنځ د مینې او راشه-درشې په پار د پل بڼه لري.
عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما د حدیث راوي دی،
رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: (مرگ د مؤمن لپاره
ډالی ده).⁽¹⁾

همدا راز حسین بن علي رضی الله عنه د حدیث راوي
دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: (الموت ريحانة
المؤمن).

یانې: مرگ د مؤمن لپاره د گل په څېر دی.

عائشه رضی الله عنها د حدیث روایت کړی دی، رسول
الله صلی الله علیه وسلم ویلي: مرگ غنیمت دی او د الله
تعالی نافرمانی معصیت (گناه) ده... .

ناپوهي یې لاربتوب دی، ظلم رسوايي ده، د الله تعالی
اطاعت د سترگو یخوالی دی، د الله تعالی له وېرې ژړا کول
د نجات ذریعه ده، ډېره خندا د هلاکت لامل دی.

له گناهونو څخه رښتینې توبه کوونکی داسې دی، لکه:
له سره یې چې گناه نه وي کړي.⁽¹⁾

(مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ، يَقُولُ: " بَلَّغَنِي أَنَّ آدَمَ، عَلَيْهِ السَّلَامُ
لَمَّا مَاتَ ابْنُهُ قَالَ: يَا حَوَاءُ مَا مَاتَ ابْنُكَ، قَالَتْ: وَمَا الْمَوْتُ؟
قَالَ: لَا يَأْكُلُ، وَلَا يَشْرَبُ، وَلَا يَقُومُ، وَلَا يَمْشِي، وَلَا يَتَكَلَّمُ
أَبَدًا، قَالَ: فَصَاحَتْ حَوَاءُ، فَقَالَ آدَمُ: عَلَيْكَ الرَّثَّةُ وَعَلَى
بَنَاتِكَ، وَأَنَا وَبَنِيَّ مِنْهَا بَرَاءٌ"⁽²⁾)

د محمد بن منکدر په روایت کې راغلي، چې کله د ادم علیه
السلام زوی مړ شو، نو حوا رضی الله عنها ته یې وویل: زوی دې مړ
شو.

1- بیهقي.

2- حلیة الأولیاء وطبقات الأصفیاء (3/ 148).

1- المستدرک علی الصحیحین للحاکم (4/ 355).

هنې وويل: مرگ څه شی دی؟

ادم عليه السلام وويل: نه خوراک کوي او نه څښاک، نه ودرېږي او نه کېږي او نه خبرې کوي.

راوي وايي حوا رضی الله عنها چغه کړه.

ادم عليه السلام وويل: پر تا او ستا په لورگانو دې ویر وي او زه او زما زامن ترېنه خلاص يو.

د ابراهيمي ملت بنسټ ايسودونکي ته چې کله ملک الموت (د مرگ پرېښته) راغله، چې روح يې واخلي، ابراهيم عليه السلام ورته وويل: ملک الموته! تا داسې کوم دوست ليدلی، چې د خپل دوست روح له هغه نه واخلي؟

د مرگ پرېښته بېرته د الله تعالی لور ته ورغله او د ابراهيم عليه السلام خبره يې ورته وکړه، الله تعالی د مرگ پرېښتې ته وويل: ابراهيم ته ووايه ((داسې کوم دوست دې ليدلی، چې د خپل دوست ديدن بد گڼي؟!))

د مرگ پرېښتې د الله تعالی پيغام ابراهيم عليه السلام ته راوړساره. ابراهيم عليه السلام وويل: چې داسې ده، نو همدا شېبه مې روح واخله...⁽¹⁾

ابودرداء رضی الله عنه وايي: نشته هېڅ مؤمن؛ مگر مرگ د هغه لپاره غوره دی، که څوک يې نه باوروي، نو الله تعالی وايي:

(وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِّلْأَبْرَارِ) ژباړه: ((او څه چې له الله

تعالی سره دي د غوره بندگانو لپاره هماغه ډېر غوره دي.))

همدا راز الله تعالی وايي: (وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا

أَنَّمَا نُمَلِّي لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ) ژباړه: ((دا مهلت چې مونږ

ورکړو کافران دې دا د ځان لپاره غوره نه گڼي.))

او حيان بن اسود ويلي: ((مرگ يو پل دی، چې دوست خپل دوست ته رسوي.

د ژوند جوړه

په عامه هديره کې د ځان، کورنۍ او خپلو خپلوانو د قبرونو لپاره ځای نيول او له هغې نه د سيخانو کتارې تاوول او قونف اچول شرعاً مناسب کار نه دی، ځکه اوس مهال په ځانگړې توگه په بناريو کې د هديرو لپاره وقف شوي ځايونه ډېر کم دي، دولت هم د مړو لپاره کومه ستراتيژي نه لري.

1- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۲.

هو؛ داسې ستراتيژي، چې د سيمې د استوګنو د مړينې په مهال د هغوی لپاره هديره، د بې وزلو او فقيرانو د مړينې تکفين او تجهيز برابر کړي، نشته که څه هم چې مرګ د ژوند جوړه ده، که دولت د ژوند لپاره ستراتيژي ټاکي، پکار ده چې د مرګ لپاره هم ستراتيژي وټاکي او دا ستراتيژي بايد د قرآن او سنت د پالېسيو سره جوړه وي؛ نه په ټکر کې.

مرګ د ژوند جوړه ده، قبر د اخرت لومړی کور دی، بنيایي برزخي نړۍ ته د سفر ټول لازم توکي برابر کړای شي، ځکه سفر يقيني دی، ټکټ وړيا دی، سيټ ساتلی دی.

له دنيا نه روانېدل دي، وروستی منزل يې اخرت دی، د سفر موده هم ډېره کمه ده؛ بلکې څو ثانيو او شېبو کې ځمکه کې دننه د دوه گزو په اندازه ځمکنی پرواز دی، د پرواز نېټه د اجل وخت دی. سل فيصده يقيني دی، په همدې اړه مسافرينو ته لازم دي، چې هره شېبه تيار او چمتو واوسي، د سفر په اړه د تفصيلي معلوماتو او اړينو توکيو لپاره قرآن او سنت ته مراجعه وکړي او يا هم د

رېښتيني عالمانو څخه د سفر د شرايطو معلومات لاسته راوړي.

يوه خبره د يادولو وړ ده، چې گران قدره مسافرين وروڼه او خویندې دې يوازې د سفر جوړې لپاره پينځه متره سپينه ټوټه له ځانه سره ولري، د بې گټې سامان الاتو اخیستل نه دي پکار، يوازې نېک اعمال، صالح اولاد او گټور علم چې نورو ترېنه گټه حاصله کړې وي، په دې اوږد سفر کې گټه لري.

د نورو سامانونو د اخیستلو هڅه مه کوئ، که درباندي پېټې شو يا په کار رانغله ډمه واري مو خپله ده.

گران قدره مسافرينو!

هيله ده، چې هره شېبه د سفر لپاره تيار واوسئ او دا خبره هم په ياد ولرئ، چې د سفر لاره تياره ده، د رنگارنگ خطراتو امکان شته، د قبر جونگره مو هم ځانله او تياره ده، د وحشت وېرې، مارانو، لړمانو کور دی، پام مو وي، چې د ايمان او عمل صالح پر فولادي پوښاک ځانونه سينگار کړئ، د توحيد د عقيدې ځل بل څراغ له ځان سره

واخلئ، چې د سفر او د مسافری په کور کې د تیارو او حشراتو بنکار نه شی.

د مرگ هیله

الله تعالی په دې برخه کې د نړۍ د بنکلي بشر یوسف علیه السلام حکایت داسې کوي: (تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ)

ژباړه: ((زما خاتمه پر اسلام وگرځوه او په پای کې ما له صالحانو سره یو ځای کړه.))

مریم علیها السلام هم داسې هیله څرگنده کړې وه: (يَلِيَّتِي مَتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنَسِيًّا).

ژباړه: ((کاشکې زه له دې نه مخکې مړه وای او نوم نښان مې نه وای پاتې شوی.))

د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حدیث کې هم د قیامت د نېردي کېدلو پرمهال د ځینو انسانانو هیله داسې تعبیر شوې ده: ((تر هغې به قیامت قایم نه شي، تر دې چې

یو سړی به د بل سړي پر قبر ورتېرېږي او وایي به کاشکې زه د دې قبر والا پرځای وای.))⁽¹⁾

که څه هم چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په احادیثو کې د مرگ هیله او ارزو په ځانگړي ډول سره تعبیر شوې.

امام مسلم رحمه الله د انس رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((ستاسې نه یو کس دې د هغه ضرر او تکلیف له امله چې پر ده راغلي وي، د مرگ هیله نه کوي، که بیا هم هرومرو د مرگ هیله کوي، نو داسې دعا دې کوي، ای الله تعالی! ژوندی مې ولره، تر هغې چې ژوند زما لپاره غوره وي او زما روح واخله (مړ مې کړه) که مرگ راته غوره وي.))

دغه راز د انس رضی الله عنه په روایت حدیث کې راغلي: ((ستاسې هېڅ یو کس دې د مرگ هیله نه کوي او نه دې د هغه د راتگ وړاندې د غوښتلو دعا کوي، ځکه کله

چې ستاسې يو کس مړ شي، د عمل لړۍ يې پرېکړای شي او يقيناً مؤمن ته د هغه عمر نه زياتوي، مگر خير.))⁽¹⁾

امام بخاري رحمه الله ويلي: ((ستاسې يو کس دې د مرگ هيله نه کوي، که محسن نېکو کار وي، نو د خير چارې به يې زياتې او که بدکاره وي، نو کېدای شي ځان ملامته کړي.))⁽²⁾

د مرگ ياد

مرگ ايماني حقيقت دی، هو؛ داسې رښتيني حقيقت، چې په ډېر ياد يې د انسان اړيکې له دنيا سره پرې کېږي او د کایناتو له خالق سره وصلېږي.

مرگ د خوندونو ماتوونکی دی، د همدې له امله چې مرگ د انساني حواسو او نفساني غوښتنو اداره او کنترول کوي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: ((د خوندونو د ختموونکي (ماتوونکي) ياد ډېر کوئ.))

1- صحيح مسلم.

2- صحيح البخاري.

عمر فاروق رضی الله عنه وايي: مور ترې پوښتنه کړه، ای د الله تعالی رسوله! د خوندونو ختموونکی څه شی دی؟ رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: مرگ.

ابن عمر رضی الله عنه وايي، له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره ناست وم، يو انصاري راغی، پر مور يې سلام واچاوه، بيا يې وويل: ای د الله تعالی رسوله! کوم مؤمنان غوره دي؟

رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته وويل: هغوی چې ښه اخلاق لري.

هغه بيا پوښتنه وکړه: کوم مؤمنان عقلمند دي؟

رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: هغوی، چې د مرگ ياد ډېر کوي او له مرگ نه وروستيو حالاتو لپاره تياری نيسي، همدوی عقلمند دي.⁽¹⁾

امام ترمذي د شداد بن اوس رضی الله عنه په روايت حديث نقل کړی، رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: عقلمند انسان هغه دی، چې خپل ځان وپېژني او ځان سره

1 - التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۵.

حساب وکړي او له مرگ نه وروستي (ژوند) لپاره عمل (صالح) وکړي.

او کم عقل هغه دی، چې ځان د خپلو نفسي غوښتنو (غلام) او پیرو کړي او پر الله تعالی هیلې تړي.⁽¹⁾

انس رضی الله عنه د حدیث راوي دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((د مرگ یاد ډېر کوئ، ځکه د مرگ یاد گناهونه له منځه وړي او دنیا کې انسان ته پرهېزگاري وربښي.))

دغه راز حدیث کې راغلي: ((یوازې مرگ د واعظ په څېر بس دی.))⁽²⁾

هوکی گرانو لوستونکو!

مرگ د ټولو خوندونو ختموونکی دی او عالمان وايي، چې د مرگ په ډېرو یادولو سره هیلې لنډېږي او دا خبره سمه ده، چې کله په انسان کې حرص او اوږدې هیلې کمزورې شي، انسان د نېکبختۍ په لور گامونه پورته کړي، ځکه اوږدې هیلې له دنیا سره اوږدې اړیکې انسان ته

1- د حدیث سند صحیح دی.

2- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۵.

یادوي، حرص یې هم ځوانېږي او د حرص او اوږد امید له امله د الله تعالی عبادت او معرفت نه پاتې کېږي او په ورو ورو د دنیا د مینې پر څر سېلاب لاهو کېږي.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملگری او د اسلامي نړۍ لومړی خلیفه ابوبکر صدیق رضی الله عنه بیا د مرگ یاد د ښه او اوږد ژوند راز بولي، وايي: ((مرگ په یاد ولړئ، ژوند به مو اوږد وي.)) او په بل ځای کې وايي: ((مرگ راپه زړه کړئ، نو هغه به تاسې ته ژوند در وبښي.))

ابودرداء رضی الله عنه وايي: درې څیزونه د خلکو بد ایسي؛ خو زما خوښ دي:

۱: بېوزلي، ځکه آرام بښونکې ده.

۲: ناروغي، ځکه د گناهونو کفاره ده.

۳: مرگ، ځکه له الله تعالی سره د مخامخ کېدو لویه وسیله ده.⁽¹⁾

تیمي رحمه الله به ویل: ((دوه څیزونو د دنیا له خوندونو سره زما اړیکه شلوي ده ۱. مرگ، ۲. د الله تعالی په مخ کې ودرېدل.))

1- صادق، صادق الله، د پوهانو خبرې. (لومړی ټوک ۱۳۹۳ ل.). مخ: ۱۰۳.

عمر بن عبدالعزيز رحمه الله به عالمان راتول کړل، بيا به يې په گډه د مرگ، قيامت او اخرت داسې مذاکره او يو تر بله سره ياد کاوه، چې دومره به يې ژړل، تا به ويل، گوا چې جنازه يې مخې ته ايښې ده.

سفیان ثوري رحمه الله به چې کله مرگ ياداوه، بيا به يې تر ډېرو ورځو خوراک-څښاک نه کاوه، که چا به ترې پوښتنه وکړه، ويل به يې: نه پوهېږم.⁽¹⁾

عبدالقادر جيلاني رحمه الله يې بيا د نفسي ناروغيو درمل بولي او وايي: ((مرگ ياد ساتل د نفس د ټولو ناروغيو درمل دي)).

اسلامي عالمانو ليکلي: ((څوک چې د مرگ ياد ډېر کوي، هغوی پر درېو نعمتونو نمانځل کېږي:

۱. په بېړنۍ توگه هغوی ته د توبې کولو وړتيا ورکول کېږي.

۲. د زړه قناعت. ۳. په عبادت کې خوشالي.

او څوک چې مرگ هېر کړي، پر درېو طريقو عذاب ورکول کېږي:

۱. د توبې کولو له توفيق څخه يې برخې کېږي.

۲. د کفايت په اندازه په ورکړل شوې برخه نه راضي کېدل.

۳. او په عبادت کې يې لټي او تنبلي په برخه کېږي.⁽¹⁾ رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبرونو د زيارت کولو اجازه هم د دې له امله ورکړې ده: ((چې د دې په ذريعه انسان په دنيا کې پرهېزگاره کېږي او له بل پلوه انسان ته اخرت ياد وي)).

اپلاتون بيا وايي: ((دنیا تل د هوبنيارانو په مرگ او د جاهلانو په ژوند اوبسکې تويوي)).

د مرگ ياد زړه کې نرمي پيدا کوي

وايي چې عائشې رضی الله عنها ته يوې ښځې د خپل زړه د سختوالي نه شکايت وکړ، عائشې رضی الله عنه ورته وويل: د مرگ ياد ډېر کوه! زړه به دې نرم شي، هغې ښځې په دې نصيحت عمل وکړ ((او زړه کې يې نرمي پيدا شوه)).

بيا د مؤمنانو مور عائشې رضی الله عنها ته راغله او له هغې يې مننه وکړه.⁽¹⁾

1 - التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۷.

1- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۶.

وايي چې حسن بصری رحمه الله د يو ناروغ پوښتني ته ورغی، هغه يې په داسې حال کې وليد، چې د مرگ بې هوشیو د ځنګدن د کمر په غاړه درولی و، د هغه د مرگ د شېبو غم، سختي يې چې وليده، ډېر ترېنه اغېزمن شو، ډېر خواشینی کور ته راغی، رنګ يې هم الوتی و.

کور والاوو يې ورته وويل: الله تعالى دې پر تاسې رحم وکړي، ډوډی تياره ده.

حسن بصری رحمه الله وويل: بچيانو تاسې پوه شئ او خوراک څښاک مو پوه شه، پر الله تعالى قسم، تر هغې چې ژوندی يم، د هغه لپاره به تياری نيسم، عمل به کوم، تر هغې چې ورسره مخامخ شم.⁽²⁾

امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله حديث نقل کړی، رسول الله صلی الله عليه وسلم پر يوه هديره تېرېده، هلته يې يوه بنځه وليده، چې قبر ته ناسته او ژاړي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته وويل: له الله تعالى څخه ووېرېږه او صبر وکړه.

له دې حديث نه معلومېږي، چې د قبر څنګ ته ژړا روا ده؛ خو تر هغې، چې د جاهليت د دود په څېر ژړا، چنې او فرياد نه وي.

داسې ژړا چې زړه دردمن کوي، سترګې ژاړي، له سترگو اوښکې تويېږي؛ د رحمت او د زړه د نرمۍ او خواخوږۍ له امله وي.

دا مهال هم يو شمېر خلک د کورنۍ د غړي د مرگ پرمهال داسې کړنې سرته رسوي، چې اسلام يې غندي او د دې کړنو اړيکه د جاهليت له زمانې سره تړي، د بېلګې په توګه پر مړي د ژړا پر مهال مخ وهل، گربوان څېرې کول، د سر ويستان ويستل، پر مړي ځان غورځول، د مړي لاسونه راپورته کول او پر خپل مخ مېرل او دې ته ورته نورې کړنې ترسره کول، د اسلام په سپېڅلي دين کې ځای نه لري.

محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم ويلي: ((هغه څوک زموږ له امت څخه نه دی، چې پر مړي د ژړا پر مهال مخونه وهي، گربوانونه څېرې کو او د جاهليت د زمانې د خلکو په څېر غرونه پورته کوي.))

1- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۹.

2- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۹.

ځينې خلك د خپلو مرو داسې ستاينې كوي، چې حقيقت نه لري، كه حقيقت ولري، هم. امام بخاري رحمه الله دا كړنه په ناروا ستاينو كې شمېري.

يو شمېر خلك په طبيعي او كله په غير طبيعي ډول پر ځان پېريان راولي، ځان راغوځوي او د خلكو پام ځان ته را اړوي، په ټوليز ډول اسلامي شريعت له داسې كړنو منع كړې او دا كړنې يې د عذاب لامل بنودلي دي.

د مرگ پرېسته له چا اجازه نه غواړي!؟

مرگ د چا جاه و جلال، قيادت او منصب ته نه گوري، د مرگ پرېستې ته بې تفاوته ده، كه د بادشاه كور ته ورځي او كه د گدا، هغه پرته له وېرې او اجازې د هر انسان كور ته د روح اخيستلو لپاره ورځي.

د خوږ ژبي، خوږ غږي، بادشاه پيغمبر داود عليه السلام د خلافت مانې ته ملك الموت (د مرگ پرېسته) ورغله.

داود عليه السلام ورته وويل: تاسې څوك يئ؟

د مرگ پرېستې وويل: هغه څوك چې له بادشاهانو څخه نه وېرېږي او نه يې بنگلو ته له ورتللو څوك بندولای شي او نه رشوت او بډې قبلوي.

داود عليه السلام وويل: بيا؛ نو تاسې د مرگ پرېسته ياست؟ هغه وويل: هو!

داود عليه السلام وويل: تاسې راغلي او ما له تر دې دمه تياري نه دی نيولی؟

د مرگ پرېستې وويل: فلانكي خپلوان مو څه شو؟، فلانكي اشنا مو څه شو؟ فلانكي گاونډي مو څه شو؟

داود عليه السلام وويل: هغوی مړه شو.

د مرگ پرېستې وويل: ايا د دوی په مړينه كې ستاسې لپاره عبرت نه و، چې مرگ لپاره مو تياري نيولی وي؟⁽¹⁾

د كتاب مينه والو! له دې كيسې نه دا زده كړه كېږي، چې د خپلو خپلوانو، گاونډيانو او دوستانو پر مړينه بنايي انسان د خپل مرگ لپاره تياري ونيسي.

د مرگ استازي

د احاديثو ځينو كتابونو كې په ضعيف سند سره دا حديث راغلی دی: ((چې تبه له مرگ نه وېره وركوونكي ده.))

1- التذكرة في احوال الموتى وامور الآخرة، مخ: ٤٦.

ياني: دا مانا، چې تبه د مرگ استازې ده، گوا چې د مرگ د راتگ خبر ورکوي او د تېې له امله ډېر ځلې د مرگ وېره احساسولای شي.⁽¹⁾

ملک الموت هر کور ته پينځه ځلې گوري

له عطاء بن يسار رضی الله عنه څخه روايت دی، وايي چې: ((د مرگ پر بنڼه هره شپه او ورځ هر کور ته په غور او ځيرکتيا سره پينځه ځلې گوري، چې ايا هغه ته د هغه کور له اوسېدونکو څخه د چا د روح را اخيستلو حکم شوی او که نه.))

انس رضی الله عنه وايي: ((د مرگ پر بنڼه هره ورځ د بنده مخ ته اويا ځلې گوري، کله چې کوم کس خاندي. نو د مرگ پر بنڼه وايي: ډېره د حيرانتيا او تعجب خبره ده، چې زه يې د روح اخيستلو لپاره راغلي يم او دا خاندي.))

د ځناورو او حشراتو روحونه څوک اخلي؟

انس رضی الله عنه وايي، رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: ((د ځناورو، چينجيو او نورو حشراتو روحونه د الله تعالی تسبیح وايي، هر کله چې د هغوی تسبیح ختمېږي، نو د هغوی ژوند ختمېږي او د دغو حشراتو مرگ د ملک الموت په قبض او واک کې نه دی.))⁽¹⁾

1- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۴۶.

1- شرح الصدور، مخ: ۷۰.

د مرگ پرېستې له چا اجازه غوښتې وه؟!
له حسين رضی الله عنه څخه روايت دی، چې جبرائیل
عليه السلام د محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم د مرگ د
ناروغۍ په وخت کې حاضر شو، د حال احوال پوښتنه يې
ترې وکړه.

محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم وويل: ناروغي مې
سخته ده، خواشینی او پرېشان یم.

هماغه مهال د مرگ پرېستې کور ته د ورننوتلو اجازه
وغوښته، جبرائیل عليه السلام وويل: ای د الله تعالی رسوله!
د مرگ پرېسته د دننه راتللو اجازه غواړي، له تا څخه مخکې
يې له هېچا اجازه نه ده غوښتې او نه به يې راتلونکي کې له
تاسو وروسته له چانه اجازه وغواړي.

د کایناتو سردار محمد مصطی صلی الله عليه وسلم اجازه
ورکړه، د مرگ پرېسته حاضره شوه، په ډېر ادب سره
ودرېده، وړاندیز يې وکړ: ای د الله تعالی رسوله! د اطاعت
حکم راکول شوی دی، که تاسې اجازه راکړئ، نو ستاسې
روح به واخلم او که اجازه مو نه وي، نه يې اخلم؟

محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم وويل: ایا رښتیا
همداسې کوئ؟!
هغه وويل: هو!

جبرائیل عليه السلام وويل: ای د الله تعالی رسوله! الله
تعالی ستاسې دیدن ته لېواله دی.

محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم وويل: ای د مرگ
پرېستې! د الله تعالی د حکم پیروي وکړه، یانې عملي يې
کړه.

د مرگ پرېسته د خاتم النبیین او سید المرسلین محمد
مصطفی صلی الله عليه وسلم څنگ ته نږدې شوه او د هغه
مبارک روح يې واخیست.⁽¹⁾

د شپې غریز پیغام

هره شپه د راتلو پرمهال غږ کوي: ((خومره مو چې وس
وي، بېړه وکړئ، په ما کې د خیر کارونه ترسره کړئ، ځکه
زه بیا د قیامت تر ورځې پورې تاسې ته نه راگرځم.))⁽²⁾

گرانو لوستونکو!

1- طبراني، شرح الصدور.

2- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۶۸.

د شپې غریز پیغام ته په پام هڅه وکړئ، د شپې گڼو ارزښتونو ته پاملرنه وکړئ.

د شپې په خاموشۍ کې داسې نېکې کړنې ترسره کړئ، چې پر کولو یې خوښ او خوشاله اوسئ. هرې شپې ته د ارزښت او قدر په سترگه وگورئ، د شپې ترورمۍ مو د ایمان او عمل صالح په رڼا روښانه کړئ، چې د قبر شپه مو هم روښانه شي.

هو؛ دا حقیقت دی، که شپه غنیمت ونه گڼو، د وخت د شېبو درناوی یې ونه کړو، طبیعي ده، چې ډېر څه به مو دلاسه ورکړي وي، د وخت یوه داسې برخه به مو له لاسه وتلې وي، چې په خاموشه غېږه کې یې هر اړخیزه ښودنه او روزنه ترلاسه کولای شو.

د مرگي سیلی

امام ترمذی رحمه الله د مطر بن عکاس په روایت حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((په کوم ځای کې چې الله تعالی د یو بنده د روح اخیستلو پرېکړه وکړي، ده ته په هماغه ځمکه کې څه حاجت پیدا کړي.))

یاني دا کس هماغه ځای ته د خپلې اړتیا د پوره کولو په موخه لاړ شي او هملته یې روح واخیستل شي.

امام قرطبي رحمه الله د اثارو قدیمه وو پر بنسټ ذکر کړي، چې له سلیمان علیه السلام سره په شاهي دربار کې یو کس ناست و.

سلیمان علیه السلام ته یې وویل: د هند په هېواد کې کار لرم، غوښتنه مې دا ده، چې شمال (هوا) ته امر وکړئ، چې په همدې ساعت او شېبو کې مې هند ته ورسوي.

سلیمان علیه السلام (ملک الموت) ته وکتل، گوري چې خاندی.

د بې ساري بادشاهۍ باچا سلیمان علیه السلام ترې وپوښتل: ولې خاندی؟

ملک الموت وویل: د تعجب خندا کوم، ما ته د الله تعالی له لوري امر شوی، چې د دې ساعت په وروستی یا پاتې برخه کې د ده روح په هند کې واخلمه او دا له تا سره په څنگ کې وینم.

وايي، چې باد ته حکم وشو او هغه سړی يې په هماغه ساعت کې هند ته ورساوه او د هغه روح يې د هندوستان په هېواد کې واخيست.⁽¹⁾

دويم څپرکی

وصيت مو له ځان سره ليکلی وساتئ!!

که څوک د مرگ وړاندې د څه شي وصيت کول غواړي، نو له ځنډ پرته دې، سملاسي پورته شي او خپل وصيت دې وليکي او ليکلی دې يې له ځان سره وساتي. رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: ((هېڅ مسلمان ته مناسب نه دي، چې هغه په داسې حالت کې دوه شپې تېرې کړي، چې د څه شي وصيت کول غواړي؛ مگر له هغه سره د هغه وصيت په ليکلي ډول موجود نه وي.)) ابن عمر رضی الله عنه ويلي: ((چې له کوم وخت راهيسې ما له رسول الله صلی الله عليه وسلم نه دا حديث اورېدلی،

1- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۸۱.

پر ما يوه شپه هم داسې نه ده تېره شوې، چې له ما سره دې زما وصيت په ليکلي ډول نه وي.⁽¹⁾

دا چې اوس مهال خلک د مړي په تجهيز، تکفين، جنازې، بنخولو او تعزيت کې رنگارنگ بدعتونه او رواجونه سرته رسوي، دې لپاره مناسب ده چې انسان د مړينې وړاندې وصيت وکړي، چې زما د مرگ نه وروسته زما ټول معاملات يانې: غسل، جنازه، بنخول، د قبر جوړول او د تعزيت مراسم، د رسول الله صلی الله عليه وسلم د سنتو مطابق سرته ورسوئ او له بدعتونو او دودونو ځان وساتئ، د بېلگې په توگه زما جنازه مه ځنډوئ، زما قبر پوخ مه جوړوئ، جنډې پرې مه ودروئ، ليکل پرې مه کوئ، همداراز زما د مړينې وروسته د ما بنامي په نوم د ډوډۍ ورکړه، اوومه، څلوېښتمه او کليزه نمانځل مه کوئ.

گرانو لوستونکو!

هيله ده، چې زما او هم ستاسې وصيت همداسې وي.

وروستی خبره

1- رواه صحيح البخاري، صحيح مسلم.

امام مسلم رحمه الله د ابو سعيدالخدري رضی الله عنه په روايت حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((خپلو مړیو (هنوی ته چې د ځنکدن شپې یې نږدې شوې وې) د لاله الاالله د کلمې تلقین او تکرار کوئ!))

معاذ بن جبل رضی الله عنه د حدیث راوي دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((د چا چې وروستی خبره (لااله الاالله) وي، جنت ته به ننوځي.))

شداد بن اوس رضی الله عنه د حدیث راوي دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((کله مو چې مړیو ته مرگ راشي، نو سترگې یې پټې کړئ.))⁽¹⁾

ځکه چې سترگې د روح پسې وي او تاسې خیر او د خیر خبرې کوئ، ځکه پرېنښتې پر هغه دعاگانو امین وایي، چې د مړي کورنۍ خپل او خپلوان یې کوي.

د همدې نبوي هدایت پر بنسټ اسلامي عالمان وایي: ((د مړ کبدونکي انسان څنگ ته دې د خیر خلک، نېکان او عالمان وروبلل شي، چې هلته ښې خبرې وکړي، د الله

تعالی یاد او الله تعالی ته دعاگانې وکړي، تر هغې چې پر مړ کبدونکې شخص د ځنکدن گرانې شپې اسانې شي.

وروستی شپه

سهل بن سعد رضی الله عنه د حدیث راوي دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((یقیناً یو بنده د دوزخ والاوو عملونه سرته رسوي او په حقیقت کې دی له جنتیانو څخه وي او کله چې یو بنده د جنتیانو عمل سرته رسوي او دی له دوزخیانو څخه وي او په تحقیق سره ټول عملونه خاتمو پورې اړه لري.))⁽¹⁾

دا حدیث پر دې دلیل دی، چې خاتمې پټې دي، یوازې الله تعالی پوهېږي، چې څوک به دوزخ او څوک جنت ته ځي، ښایي الله تعالی نه تل دا سوال وکړو، چې: ای الله تعالی! د ژوند وروستی شپې مو پر ایمان او د توحید پر عقیده ښایسته کړه او خاتمه مو ښکلې کړه.

اسلامي عالمان وایي: ان شاءالله هغوی به له بدې خاتمې نه خلاص وي، چې ظاهر او باطن یې پر دین برابر وي، زړه کې یې ایمان پوخ وي، هلته د زړه په مانۍ کې یې د

توحيد د عقيدې مثالونه روښانه وي او څرگند حالت يې پر اسلامي، نبوي او اخلاقي گانه سينگار وي.

ډېر ځلې هغوی د بدې خاتمې بلا ډارې، چې عقل يې فاسد او خراب شوی وي، د کوچنيو گناهونو سر بېره پر لويو گناهونو هم ټينگ ولاړ وي، د الله تعالی د احکامو خلاف په څرگنده اقدام کوي.

پر همدې بنسټ په پای کې د شيطان په جال کې بنکار شي، د مرگ وړاندې د ځان اصلاح او توبې ته تيار نه شي او وروستی شېبه يې تر ټولو بده شېبه شي، کله کله هم داسې کېږي، چې پر دين جوړ او برابر کسان خپل حالت ته ناسم بدلون ورکړي، د دين احکام پرېږدي، د دنيا پر شيطاني مينه اخته شي، د الله تعالی د شرعي حريم او نبوي سنتو له دايرې نه بهر ووځي او خپله خاتمه د شيطان په شاگردۍ او غلامۍ کې بده او ناکاره خاتمه کړي.

د بلعم بن باعوراء په څېر ډېری بېلگې شته، چې پر دين او مذهب پوه خلک و، خو د دنيا جاه و جلال او شتمنيو يې لارې کړې.

نصرانی پېغله

امام قرطبي رحمه الله د بدې خاتمې په اړه يوه كيسه نقل کوي، وايي: ((چې د مصر هېواد په يو جومات کې يو مؤذن و، چې تل به يې پر عبادت او نېکو کړنو بوخت و، د عبادت پر مانيز لباس او اطاعت پر الهي انوارو او رڼاگانو پوښلی و، يوه ورځ د خپل عادت پر اساس د جومات هسکې منارې ته د اذان لپاره اوچت شو.

هلته د جومات په څنگ کې د يو نصراني ذمي کور و، هغه کور لور ته يې وکتل، د نصراني پر پېغلې لور يې سترگې ولگېدې، پر عشقي فتنه اخته شو، زړه يې د هغې طرف ته لاړ، اذان يې پرېښود، له منارې نه رانښکته شو او د انصاري کور ته ورننوت.

هغې پېغلې ورته وويل: څنگه راغلي، څه غواړې؟

د مصر د جومات مؤذن وويل: تا غواړم.

هغه وويل: د څه لپاره؟

ده وويل: زما عقل دې له منځه وړی او زما ټول زړگی دې رانه اخیستی.

پېغلې په لومړي ځل د ده د غوښتنې هرکلی ونه کړ.

مؤذن وويل: زه به له تا سره واده وکړم؟

هنې وويل: دا ناشونې ده، زه نصراني پېغله يم او ته مسلمان يې او پلار به مې هم درنه كړي.

مسلمان مؤذن له نصراني پېغلي سره د واده كولو لپاره نصراني شو او دا ورځ هملته له هغوی سره په كور كې ايسار شو، د همدې ورځې په منځ كې د كور بام ته د كوم څه لپاره اوچت شو، ناڅاپه د بام له سره پرېوت او مړ شو.

نو دا بدبخته نه پر خپل دين او نه د هغې پر دين پاتې شو. (1)

د غوره خاتمې نښې

د غوره خاتمې ځينې نښې په قرآن او حديث كې ذكر شوي دي، خو له دې سره سره بيا هم د انسان اخروي كاميابي او ناکامي په بشپړ ډول د الله تعالى په لاس كې ده، په دې څوك نه پوهېږي، چې الله تعالى به په خپلو بنده گانو كې څوك او د چا كړنې خوښې وي، څوك به د هغه د رحمت وړ گرځېږي او څوك به د عذاب وړ وي، الله تعالى پخپل ستر كتاب سورة ال عمران كې د ځينو كسانو د غوره خاتمې ياد داسې كړی:

(وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أحياءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾)

ژباړه: ((كوم كسان چې د الله په لار كې وژل شوي دي، هغوی مړه مه گڼئ، هغوی خو په حقيقت كې ژوندي دي، د خپل رب پر وړاندې روزي مومي. څه چې الله د خپلې لوربښې له مخې هغو ته ورکړي دي، پر هغه خوښ او سوکاله دي او ډاډه خوشاله دي، په دې چې كوم مؤمنان له هغو وروسته په نړۍ كې پاتې دي او لاتراوسه پورې هلته نه دي رسېدلي، د هغو لپاره هم څه وېره او کړاو نشته. هغوی د الله په لوربښه او د هغه په مهرباني خوشاله او سوکاله دي او هغو ته څرگنده شوې ده، چې الله د مؤمنانو اجر نه ضايع کوي.))

¹ - التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة.

دويم، د مرگ په مهال د مؤمن بنده پر تندي د خولې راتلل.⁽¹⁾

دربيم، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: كوم كس چې د جمعې په شپه او يا ورځ كې مړ شي، الله تعالى هغه د قبر له فتنې او عذاب نه ساتي.⁽²⁾

څلورم، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: د الله تعالى د خوشالۍ لپاره د (لااله الاالله) ويونكي كه ترمرگه پورې په همدې عقیده پاتې شي الله تعالى به ورته جنت ورکړي.⁽³⁾ پينځم، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: د الله تعالى په لار (جهاد) کې يوه ورځ او يوه شپه څوکۍ کول د يوې مياشت د عبادت نه غوره ده.

که هغه په دې حال کې مړ شي، نو هم به يې اجر او رزق جاري وي او د فتنې نه به هم ساتل شوی وي.⁽⁴⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((د الله تعالى د رضا لپاره صدقه کوونکی که ټول عمر خپله صدقه جاري وساتي، د مړينې پرمهال به الله تعالى جنت ورکړي.))⁽¹⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((د چا چې په ژوند کې وروستی کلمه په اخلاص سره (لااله الاالله) وي، هغه به جنت ته ننوځي.))⁽²⁾

د رحمت نبي صلى الله عليه وسلم ويلي: ((څوک چې د خپل ځان په ساتنه کې مړ شي، شهيد دی.))⁽³⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((د الله تعالى په لاره کې د يوې ورځې نفلي روژې ساتونکی که پر دې عمل مړ شي، جنت ته به ننوځي.))⁽⁴⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((د (T.B) پر ناروغۍ مړ کېدونکی شهيد دی.))⁽⁵⁾

1- مسند احمد.

2- مستدرک الحاكم.

3- صحيح بخاري.

4- مسند احمد.

5- مجمع الزوائد.

1- رواه الترمذی.

2- رواه الترمذی.

3- مسند احمد.

4- صحيح مسلم.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خوك چې د خپل اهل و عيال د عزت په ساتنه کې مړ شي، شهيد دى.))⁽¹⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((د الله تعالى په لاره کې مړ کېدونکى شهيد دى.))⁽²⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خوك چې د خپل دين په ساتنه کې مړ شي، شهيد دى.))⁽³⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خوك چې د خپلې وينې په ساتنه کې مړ شي، شهيد دى.))⁽⁴⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((کومه بنځه، چې د خپل بچي د زيربڼې له امله مړه شي، شهیده ده.))⁽⁵⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((ذات الجنب د) اړخ په درد) يانې په نمونيه ناروغۍ مړ کېدونکي، شهيدان دي.))⁽⁶⁾

1- سنن النسائي.

2- صحيح مسلم.

3- سنن ابي داود.

4- سنن الترمذی.

5- مسند احمد.

6- موطا امام مالک رحمه الله.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((د طاعون پر ناروغۍ مړ کېدونکى شهيد دى.))⁽¹⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خوك چې د الله تعالى په لاره کې ووژلى شي، شهيد دى.))⁽²⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خوك چې د گېډې په ناروغۍ (د درد له امله) مړ شي، شهيد دى.))⁽³⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خوك چې غرق يا په اوبو کې ډوب شي، شهيد دى.))⁽⁴⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((پر چا چې دېوال راپرېوځي او مړ شي، شهيد دى.))⁽⁵⁾

د جبين پرځه

امام ترمذی، نسائی او ابن ماجه رحمهم الله عليهم په گډه صحيح حديث نقل کړی: (الْمُؤْمِنُ يَمُوتُ بِعَرَقِ الْجَبِينِ).

يانې: مؤمن د جبين (تندي) پر خولو سره مري.⁽¹⁾

1- صحيح مسلم.

2- صحيح مسلم.

3- صحيح مسلم.

4- صحيح مسلم.

5- موت سے قبر تک، د اردو ژبې اثر.

سلمان فارسي رضی الله عنه وایي: له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه مې واورېدل، ویل یې ((د ځنګدن په حالت کې د مړ کېدونکي انسان درېو نښو ته گورئ: که پر جبین یې خوله راغلې وه او سترگو ته یې اوبنکې راغلې وې او د پوزې سوري یې خلاص شوي وو، نو دا د الله تعالی له لوري رحمت دی (او که د ځوان زندی کړای شوي اوبن په څېر یې غږ وځي)، رنگ یې پیکه او الوتی و، له خولې نه یې ځگونه وځي، نو دا د الله تعالی له لوري عذاب دی، چې پر ده نازل شوی.))⁽²⁾

عالمان وایي: ((پر تندي یې خولې د دې له امله راغلې وي، چې دی له خپل رب نه حیاء کوي، چې چېرې یې د خپل رب له احکامو مخالفت نه وي کړی او دا خوله په تندي ځکه راځي، چې له تندي نه لاندې غړی خو مړه وي، ساه ترېنه وتلې وي او د ژوند او روح قوه یې یوازې د بدن په برنۍ برخې کې پاتې وي او حیاء په سترگو کې وي

او دا وخت هم د حیاء وي، خو کافر بیا له دې ټولو ږوند وي.))

د همدې له امله اسلامي عالمان دا وایي: ((د چا پر جبین چې خوله معلومېږي، دا سمه ده، چې دا د الله تعالی رحمت دی، خو دا یوازې له ولي او نېک انسان څخه نه وي؛ بلکې دا د دې له امله وي، چې دی سره له زېږي، کرامت او ډالیو له الله تعالی څخه حیاء کوي.))

عبدالله بن مسعود رضی الله عنه وایي: ((پر مؤمن چې د هغه له گناهونو څخه کوم گناهونه پاتې وي، هغه ترېنه د مرگ پرمهال لرې کېږي، د همدې له امله یې پر تندي خوله راځي.))

امام قرطبي رحمه الله ویلي: ((کله کله په ځینو کسانو کې درې واړه نښې څرگندې شي، ځینو کې یوه نښه یا دوه نښې ښکاره شي او موږ د ځینو کسانو پر تنديو د خولو راتللو شاهد یو او د نښو ښکاره کېدو توپیر په اعتبار د عملونو د خلکو سره وي.))

ابراهیم نخعی رحمه الله نه روایت دی، چې علقمه، اسود ته وصیت وکړ، ورته یې وویل: زما د مرگ پرمهال له ما سره

1- مسند أحمد ط الرسالة (38/154).

2- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۲۴.

اوسه، ماته د کلمې ویلو تلقین وکړه، کله چې زما پر وچولي خوله وگورې، نو ماته زېری راکړه.⁽¹⁾

ابن ابی شیبه رحمه الله له سفیان ثوري رحمه الله څخه روایت کړی، چې د اسلام د سپېڅلي دين عالمانو او زاهدانو به د مړي پر تندي خوله راتلل، د هغه د بڼې خاتمې نښه گڼله.⁽²⁾

د غرغړې شپې

الله تعالی د قرآن کریم په ډېری ایاتونو کې خپل بنده گان توبې کولو ته هڅولي او دوی یې پر دې پوه کړي، چې د دنیا او اخرت نېمکرغي په توبه کې ده، د الله تعالی امر او هڅونې ته په پام لازم ده، چې له مرگ او مرض وړاندې هر مؤمن له خپلو گناهونو سره اړیکه وشلوي، پښېماني ښکاره کړي او په اخلاص سره الله تعالی ته توبه وباسي، د ځنکدن په شېبو کې توبه د اعتبار وړ نه ده.

الله تعالی د سورة النساء په یو ځای کې گناهگارانو ته خبر ورکړی، چې د مرگ پرمهال توبه نه قبلېږي:

(وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾)

ژباړه: ((خو د هغو خلکو لپاره توبه نشته، چې پرله پسې بد کارونه کوي، تر دې پورې چې کله له هغو نه د یو تن د مرگ نېټه رارسېږي؛ نو په هغه وخت کې وايي، چې اوس مې توبه وايستله او همدغه راز د هغو کسانو لپاره هم توبه نشته، چې د مرگ تر وخته پورې په کفر کې پاتې شي، د دغه ډول خلکو لپاره خو موږ دردناکه سزا تیاره کړې ده.))
د رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیث هم پر دې دلیل دی، چې د غرغړې په حالت کې توبه نه قبلېږي.

امام ترمذي رحمه الله په حسن سند سره حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((الله تعالی د بنده توبه قبلوي، تر هغې چې د غرغړې حالت ته نه وي رسېدلی.))⁽¹⁾

1- شرح الصدور.

2- شرح الصدور.

1- التذکره فی احوال الموتی وامورالآخرة، مخ: ۴۹.

د رسول الله صلى الله عليه وسلم حديث ته په عقیده او پام ښايي په عادي شېبو کې له گناه څخه سملاسي توبه وباسو، بيا گناه ونه کړو او هم د توبې لړۍ د غرغړې تر شېبو ونه غځوو، ځکه هغه مهال توبه نه قبلېږي.

سپينه مانۍ

حسن بصرى رحمه الله ويلي: ((کله چې د مؤمن روح واخيستل شي، اسمان ته پورته کړای شي او د مؤمنانو له روحونو سره يوځای شي، له ده څخه پوښتنه کوي، وايي: فلانکي څه وکړ؟

دی به ورته وايي: هغه تاسو ته نه دی راغلی؟

هغوی وايي: پر الله تعالى سوگند! نه راغلی او نه پر مور تېر شوی.

بيا دوى وايي: هغه به دوزخ ته استول شوى وي...)).

وهب بن منبه رحمه الله ويلي: ((يقيناً په اووم اسمان کې الله تعالى د روحونو د يوځای کېدلو لپاره يو لوى کور جوړ کړی، چې (البيضاء) يانې: سپينه مانۍ ورته ويل کېږي.

کله چې له دنياوالو نه يو کس مړ شي او نورو روحونو سره يې ليدن وشي، هغوى ترې د دنياوالو په اړه داسې پوښتنې

کوي، لکه غايب او مسافر انسان چې کله کور ته راشي او د خپلې کورنۍ د غړو، خپلو خپلوانو او دوستانو په اړه پوښتنې کوي.⁽¹⁾

د الله تعالى دوسته سلام!

انس بن مالک رضی الله عنه د حديث راوي دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((چې کله د مرگ پرښته د الله تعالى نېک بنده ته راشي، داسې سلام کوي: ای د الله تعالى دوسته! پر تا دې سلام وي، پاڅېره او د خپل هغه کور نه ووځه (چې تا پکې د نفس غوښتنې قرباني کړې) او وران دې کړ، هغه کور ته لاړشه چې تا پر (عبادت) ودان کړی.⁽²⁾

الله تعالى مو پر مينه نازوي

د ژوندانه د شېبو پای ته رسېدل، له مرگ سره غاړه غړۍ کېدل، له بدن نه د روح جلا کېدل او د مؤمن روح د پېغلو پرښتو په ورا کې د (عليين) هسکې الهي مانۍ ته تلل، الله تعالى سره د وصال او ملاقات په څېر دي، هغوی چې د

1- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۵۷.

2- احوال برزخ، مخ: ۳۴ (اردو).

عباداتو پرگاهه ښکلي او پښولي وي، د ايمان پر نوراني سورلي د لنډمهالې دنيا نه رخصت اخلي، د الله تعالي ملاقات ته لېواله وي او له دې سره مينه ساتي، چې د الله تعالي لور ته ورستانه شي.

الله تعالي يې هم ملاقات ته لېواله وي، امام بخاري رحمه الله د عباده بن صامت رضی الله عنه په روايت حديث نقل کړی، رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: ((خوک چې د الله تعالي ملاقات خوښوي، الله تعالي د هغه ملاقات خوښوي او خوک چې د الله تعالي ملاقات نه خوښوي، الله تعالي د هغه ملاقات نه خوښوي.))⁽¹⁾

روحونه چېرته خي؟!

د برزخي ژوند په هکله د اهل السنة د عالمانو دوه قوله دي:

لومړی: دا ژوند په جسد (بدن) او روح دواړو سره دی؛ مگر روح په جسد کې نشته، په دليل کې دا ايت دی:

(اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ - عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ سورة الزمر)

ژباړه: ((هغه همدغه الله دی چې دمرگ په وخت کې ساگانې اخلي او خوک چې لاتر اوسه پورې نه دی مړه شوي، د هغه روح په خوب کې قبض کوي، بيا چې هغه دمرگ فيصله پر چا نافذوي، هغه ساتي او د نورو ساگانې تر يو ټاکلي وخت پورې بېرته (جسدونو ته) لېري. په دی کې غټې نښانې دي، د هغو کسانو لپاره چې غور او فکر کوونکي دي.))

دارنگه هغه حديث د بخاري چې پر دوه کسانو باندې په قبرونو کې عذاب و، رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: (يُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا).

ياني: پر دوی د دوی په قبرونو کې عذاب دی او عذاب په داسې خيز کې نه دی، چې د هغې نه ځان بچ کول گران دي.

همدارنگه بل حدیث کې راغلي دي، چې سورلی د رسول الله صلی الله علیه وسلم ودرېدله، رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: (دا د دې له امله چې پر یهودیانو د دوی په قبرونو کې عذاب دی (او په قبر کې بدن وي، روح نه وي)).

دا پر دې دلالت کوي، چې بدن لپاره هم تنعیم یا تعذیب⁽¹⁾ شته او د روح لپاره په خپل مستقر (ارام ځای) کې تنعیم یا تعذیب دی.

دویم قول: دا دی چې برزخي ژوند یوازې د روح لپاره دی، مگر د روح لپاره یو مثالي جسد ورکړای شي، چې د هغې په واسطې سره تنعیم یا تعذیب ورکېدلای شي.

او د دې قول لپاره دلیل صحیح حدیث دی، چې امام مسلم رحمه الله ذکر کړی دی، چې د شهیدانو روحونه په ججورو د شنو مرغیو کې دي او سیل کوي، په جنت کې چې کوم ځای یې خوښه وي او آرام لپاره هغه پنجیرو ته راځي، چې د عرش نه لاندې څرېدلې دي، الله تعالی د دوی طرف ته یو ځل ښکاره شو، چې تاسې څه غواړئ،

دوی وویل: ای ربه! موږ نور څه وغواړو، تا موږ ته هر څه راکړي دي، بیا دویم ځل الله تعالی دوی ته وویل: هر کله چې دوی پوه شول، ویې ویل: الله تعالی! غواړو چې موږ دنیا ته واپس کړه. (بل روایت کې دي) چې زموږ روحونه زموږ پخوانیو جسدونو (بدنونو) ته واپس کړه، چې قتال وکړو ستا په لار کې بیا شهیدان شو، ځکه ډېر ثوابونه د شهادت یې ولیدل.

الله تعالی ورته وویل: ما پرېکړه کړې ده، چې دوی (روحونه) دنیا ته بېرته نه شي تللی، دا حدیث دلالت کوي، چې د دوی ژوند برزخي او روحاني دی. او د دوی بدنونه په نورو بدنونو سره بدل کړای شوي دي، یا یې د دوی روحونه په نورو جسدونو کې اچولي دي.

شیخ القرآن عبدالسلام وروسته لیکلي:

((زما رایه دا ده، چې اول قول غوره دی، چې له بدن سره هم د هغې مناسب معامله الله تعالی کولای شي او روحونو له یې هم نور اجساد (بدنونه) مثالیه ورکړي دي، د

1- تنعیم د نعمتونو په مانا دی او تعذیب د کړاوونو په مانا کارېږي.

دې لپاره چې په ټولو احاديثو عمل وکړای شي-والله اعلم.⁽¹⁾

د روحونو ارام ځای

په برزخ کې روح جدا دی له بدنه، په دې اړه د مفسرینو ډېر اقوال دي، لومړی دا چې، روحونه د مؤمنانو په جنت کې دي او روحونه د کافرانو په اور کې دي.. دویم قول دا دی، چې روحونه د مؤمنانو په دروازه د جنت کې دي، د جنت راحت او نعمتونه ورته رسېږي.

درېیم دا، چې د قبرونو په خوا کې دي او د کعب رضی الله تعالی عنه نه نقل دی، چې روحونه د مؤمنانو په علیین⁽²⁾ کې دي (په اوم اسمان کې) او روحونه د کافرانو په سجين⁽³⁾ کې دي (په اومه ځمکه کې).

ابن حزم رحمه الله ویلي دي: مستقر (ارام ځای) د روحونو هغه دی، چې د پیدایښت له بدن نه مخکې کوم ځای کې و او ابن عبدالبر ویلي دي، چې روحونه د

¹- احسن الکلام، ټوک: ۷. فاروقي، محمد غني، الشهيد، ۲۱ مخ.

²- علیین له اسمانونو او ځمکې نه پورته دی، لاندې د عرش نه او پلنوالی یې د اسمانونو او ځمکې په څېر دی.

³- سجين له اوو ځمکو څخه لاندې د مشرکانو او کافرانو د روحونو دفتر دی.

شهیدانو په جنت کې دي او روحونه د عامو مؤمنانو د قبرونو په خوا کې دي.

شرح عقيدة الطحاوية کې ليکل شوي: خلاصه د دليلونو دا ده، چې ځېنې په اعلى علیین کې دي، ځېنې په ملاء اعلى⁽¹⁾ کې دي او ځېنې په ججورو د شنو مرغیو کې دي گرځي په جنت کې، چې کوم ځای یې خوښه وي او ځېنې یې بند دي د جنت له دروازو سره...⁽²⁾.

له دې نه معلومه شوه، چې مستقر د روح بدن نه دی، کله چې د شهيد په اړه دا خبره ياده شوه، کله چې د هغه روح د شنې مرغی په ججوره کې دی، دارنگه د هر مؤمن په اړه په صحيح البخاري کې راغلي: (چې د هر مؤمن روح يو مارغه دی، چې د جنت په ونو کې گرځېږي.⁽³⁾)

درېیم څپرکی

غسل

1 - ملاء اعلى (پاسنی نړۍ) د ملايکو مجلس ته وايي.

2 - شرح عقيدة الطحاوية ۴۵۴ مخ.

3- مؤطا امام مالک رحمه الله.

مړي ته غسل ورکول فرض کفایي دي، په دې اړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه حدیث فقهاوو په دلیل کې نیولی، چې یو کس له اوبس نه غورځېدلی و، بیا مړ شوی و، رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه مهال ویلي و: پر اوبو او د بېرو پر پانو یې ولمبوئ او دوه جامو کې کفن ورکړئ.

اسلامي فقهاء مړي ته د غسل و رکولو کې بېرې ته ژمن دي او دا سنت بولي په هغه صورت کې چې د مړي ثبوت یقیني شي، که چېرې د غسل نه مخکې څوک ښخ کړای شي، د هغه بېرته راویستل او غسل ورکول لازم دي، که چېرې د مړي د بدن څه برخه وموندل شي، غسل به ورکوي او د جنازې لمونځ به پرې کوي، ځکه صحابه کرامو اتحاد کړی دا د شوافعو او حنابله وو مسلک دی.

امام ابوحنیفه رحمه الله او امام مالک رحمه الله ویلي: که چېرې د مړي د بدن ډېره برخه وموندل شي، غسل به ورکوي او د جنازې لمونځ به پرې کوي او که لږه برخه یې موندل شوې وه بیا پرې د جنازې لمونځ نه کېږي او نه غسل ورکول کېږي، همدا راز اسلامي فقهاء و ابي که مړي ته د غسل پرمهال اوبه نه وي یا د غسل ورکولو

سره د بدن د غړو پرېوتلو وېره وه، تیمم د غسل پرځای ورکولای شي.

د غسل ورکونکي ځانگړنې: په دې اړه اتفاقي نظر دا دی، چې سړی به سړي ته غسل ورکوي او ښځه به ښځې ته غسل ورکوي.

د امام ابوحنیفه رحمه الله د مسلک عالمان په دې نظر دي، چې سړي ته نه دي روا چې خپلې مړې مېرمنې ته غسل ورکړي او د هغې پر بدن دې لاسونه ولگوي، ځکه د دوی ترمنځ د نکاح اړیکه پرې شوې ده.

خو له دوی نه په صحیح قول کې دا ثابت ده، چې د خپلې مېرمنې بدن ته کتلای شي، همداراز د احنافو یو شمېر علماء په دې نظر دي، چې ښځه خپل خاوند ته غسل ورکولای شي؛ که څه هم چې د رجعي طلاق په عدت کې وي، د جمهورو علماوو نظر دا دی، چې د ښځې او خاوند دواړو څخه هر یو، یو بل ته غسل ورکولای شي.

د جمهورو فقهاوو دلایل: امام احمد بن حنبل او ابن ماجه رحمهم الله علیهم د عائشې رضی الله عنها په روایت حدیث نقل کړی. عائشه رضی الله عنها وایي، رسول الله صلی الله

عليه وسلم جنة البقيع ته د جنازې لپاره تللی و، کله چې د جنازې نه راستون شو، کور ته راغی، زما پر سر درد و او ویل به مې: وی پر سر مې درد دی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: هو! زما پر سر هم درد دی. بیا یې راته وویل: عائشې ته ولې خپه یې، که له مانه مخکې مړه شوې، غسل به درکړم، کفن به درکړم، د جنازې لمونځ به درباندي وکړم او بنځه به دې کړم.

عائشې رضی الله عنها به ویل: که زه د خپل کار په اړه له وړاندې خبره وای، چې د کوم په اړه چې وروسته خبره شوم، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته به له خپلو مېرمنو پرته بل چا ته غسل ورکړی نه وای.⁽¹⁾

دغه راز علي کرم الله وجهه فاطمة الزهرا رضی الله عنها ته غسل ورکړی و او ابوبکر صدیق رضی الله عنه خپلې مېرمنې اسماء رضی الله عنها ته وصیت کړی و.

امام احمد بن حنبل رحمه الله ویلي: غسل ورکوونکي لپاره لاندې شرطونه لرل اړین دي: ۱. اسلام. ۲. عقل. ۳. نیت.

1- رواه احمد، ابوداود، و ابن ماجه.

د احنافو عالمان بیا د پاکوالي صحت لپاره نیت لازم نه بولي؛ بلکې دا د مکلف انسان د غاړې نه د فرضو د ادا کېدلو لپاره شرط بولي.

اسلامي فقهاء د غسل ورکوونکي لپاره د غسل پر احکامو پوهه او امانتکاري مستحب بولي.

ابن عمر رضی الله عنه ویلي: ستاسې مړو ته دې غسل نه ورکوي، مگر هغوی چې امینان وي.

یاني: که د غسل ورکولو په وخت کې د مړي څه رازونه او عیبونه وويني، هغه امانت ساتي او نه یې رسوا کوي.

حدیث کې راځي: څوک چې مړي ته غسل ورکړي او د هغه څه عیبونه او نور څه رازونه پټ کړي، الله تعالی به ورته څلوېښت ځلې بښنه وکړي.

که چېرې مړي ته د غسل ورکولو پرمهال د خیر څه نښې نښانې وگوري، لکه د مړي پر مخ رڼا، د هغه پر شونډو موسکا او داسې نور...⁽¹⁾ مستحب خبره دا ده، چې خلکو ته وویل شي، د دې لپاره چې نور خلک پرې ترحم وکړي، د

1- رواه الحاكم، صحيح.

هغه د لارې پیروي او د هغه د بنايسته سیرت په څېر خپل سیرت هم برابر کړي.

امام ابوداود، ترمذی، حاکم او بیهقي رحمهم الله علیهم د ابن عمر رضی الله عنهما په روایت صحیح حدیث نقل کړی. رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((د خپلو مرو نېگنې یادوئ او له بدگنیو څخه یې ځان وساتئ.))

د دې لپاره چې د مړي بدن د عامو خلکو له لیدنې ساتل شوی وي، پکار دا ده، چې د غسل لپاره ځانگړی ځای برابر شي، په اطاق یا بل کوم پرده پوښ ځای کې وي، چې د باد او باران څخه بچ وي.

غسل ورکوونکی دې بیا غسل وکړي

جمهور عالمان وايي: هغه کس لپاره غسل مستحب دی، چې مړي ته یې غسل ورکړی وي، ابوهریره رضی الله عنه د حدیث راوي دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((څوک چې مړي ته غسل ورکړي، بیا دې خپله هم غسل وکړي.))⁽¹⁾

بیهقي رحمه الله ویلي: ((صحیح خبره دا ده، چې دا له ابوهریره رضی الله عنه څخه موقوف حدیث دی.))

1- ابوداود، ابن ماجه.

د مړي تخت

کله چې د غسل ورکولو لپاره لازم توكي، يانې: گرمې- يخي اوبه، د اوبو جوړولو لپاره لوبښی، صابون او نور برابر شول.

سړی به د خلکو له نظر نه هاخوا په پرده کې پر تخته کېږدي، له خپلو خيالي او مينه ناکو جامو څخه به يې بربنډ کړي، په داسې طريقه چې پر عورت به يې ورته څه ټوټه خوره کړې وي.

بيا به يې شا لور ته په مايل ډول کېنوي، په داسې حال کې چې ښی لاس به يې د مړي پر اوږه ايښی وي او غټه گوته يې د هغه د په نُقره (ژور ځای) کې ايښې وي.

پر گېډه به يې لاس راکاږي، که چېرې په گېډه کې يې څه وي، چې هغه ترې ووځي، د غسل ورکونکي لاسونو ته به پلاستيکي دستکشې (دستاني) پرتې وي، د نامه نه پر لاندې برخه به يې ډېرې اوبه تېرې کړې، که څه وي، چې هغه له اوبو سره لرې شي، بيا به پر صابون او اوبو هغه برخه ښه صفا کړي، کله چې ښه ډاډمن شي، چې دواړه خواوې ښه پاکې شوي.

د غسل د پيل اودس

د ټولو مذاهبو امامان پر دې متفق دي، چې غسل ورکونکی به مړي ته اودس ورکوي. هو؛ داسې اودس څرنگه چې ژوندي انسان ته د غسل نه وړاندې پکار دی.

د احنافو او حنابله وو د مسلک فقهاء وايي: چې مړي ته د اودس ورکولو پرمهال خولې او پوزې ته د اوبو اچولو اړتيا نشته، ځکه کله چې اوبه گېډې ته د خولې او پوزې له لارې ورسېږي، د گېډې دننه پيليتی ته حرکت ورکوي.

خو د الفقه الاسلامي وادلته ليکوال ليکي: ((چې د اودس پرمهال به غسل ورکونکی د مړي خولې ته گوته ښکاري، مگر په بشپړ ډول به د مړي خوله نه خلاصوي؛ بلکې د مسواک په څېر به پر گوټو د هغه غاښونه پاکوي، همداراز د نوکانو لاندې برخې به يې هم پاکوي. کله چې په درست ډول مړي ته د اودس له ورکولو وزگار شي، بيا به يې سر او ږيره ووينځي.⁽¹⁾)

د يادونې وړ ده، چې د مړي سر دې په داسې طريقه لږ پورته کړای شي، چې د غوږونو په سوريو کې اوبه داخلي نه شي.

حیڼې فقهاوو لیکلي: ((غوره دا ده، چې غائبونه او پوزه یې په لمدۀ ټوټه مسح کړي، تر دې چې دننه طرف یې پاک شي.))⁽¹⁾

د یادونې وړ ده، چې غسل ورکوونکی مړي ته اودس ورکولو پرمهال د ژوندیو په څېر د سر مسح هم ورکولای شي.

د شهادت پر گوته به د مړي د غوږونو په داخلي برخه او دواړو غټو گوتو سره د غوږونو شا مسح کړي، د گوتو خلال به ورته وکړي، په هر حال داسې اودس به ورکړي، چې د اودس په اندامونو کې څه شی وچ پاتې نه شي.

بیا یې سر ووينځي، د سر وينځلو وروسته به یې ږیره ووينځي، بیا به یې پر کین اړخ په ارام سره واړوي، پر بني اړخ به یې اوبه واړوي، صابون به پرې ووهي، بیا به پرې اوبه واړوي او د اوږې نه تر قدم پورې به یې بني اړخ ښه پاک کړي، بیا به یې پر بني اړخ واړوي او پر کین اړخ به یې اوبه واچوي، صابون به پرې ووهي او بیا به پرې اوبه واړوي. د دواړو اړخونو د اړولو را اړولو پر مهال به هڅه

کوي، چې د مړي د بدن پر مخامخ او شا برخو کې کوم ځای وچ پاتې نه شي. که چیرې په غسل کې د بېرو د پاڼو اوبو کارول کېدلای شي، نو د لومړي غسل وروستي ځل کې به پرې خالصې اوبه واړوي.

لومړی ځل غسل واجب دی او تر درې څلورو پورې د سړي پر بدن اوبه تېرول مستحب عمل دی.

غسل دې وتر (طاق) وي، لکه حدیث کې چې راځي: ((الله تعالی طاق دی او طاق خوبوي.))⁽¹⁾

که د سړي بدن په درېو ځلو کې پاک نه شو، د اوو ځلو پورې غسل ورکولای شي، که په اووه ځلونو کې یې بدن پاک نه شو، غوره دا ده، چې تر هغې یې ووينځي، چې بدن یې پاک شي... .

بیا به یې پر یو نوي او پاک جان-پاک پاک او وچ کړي... د سجدې پر اندامونو به یې (کافور) ووهي، پر سر او اوږې به یې خوشبويي وشیندي.⁽²⁾

1- صحيح الترمذی.

2- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۱۲.

1- صحيح فقه السنة وادلته، ټوک: ۳، مخ: ۵۵۱.

زړه مې له غیرته په گوگل دننه دود شي
 ږمنځ چې دې بې پامه و هې گوتې په کاکل
 اسلامي فقاوو لیکلي: د مړي د سر او ږیرې د ویستانو
 ږمنځول، خربیل، همدارنگه د نوکانو اخیستل یې نشته،
 ځکه دا کار د زینت لپاره وي او مړی له زینت او سینگار
 څخه خلاص دی.
 دا په ټوله کې د احنافو او مالکیانو مسلک دی او د احنافو
 په نېز کراهت یې هم کراهت تحریمي دی، که نوکان یا
 ویستان یې پرې کړي وي، د هغه سره دې یې په کفن کې
 ونغاړي، او دا غوره رایه ده... په هر حال د مړي د سر،
 ږیرې، بربتونو، تخرگونو او د نامه نه لاندې ویستانو اخیستل
 او همداراز د نوکانو اخیستل مکروه دي، د مړي د بدن
 ټولې برخې د درناوي وړ دي؛ خو د اصلاح او اخیستلو په
 اړه یې څه ثبوت نشته، دا یو نوی کار دی او په دین کې له
 ځانه جوړ شوی دی.

هر نوی کار بدعت دی او رسول الله صلی الله علیه وسلم
 په دین کې له ځانه د نویو کارونو د جوړولو او منځ ته
 راوړلو څخه منع کړې ده.
 د حدیثو ستر امام احمد بن محمد بن حنبل رحمه الله نه
 په راجح (غوره) روایت کې نقل شوي، هغه ویلي: ((چې د
 احرام په حالت کې مړ شوی وي، بربتونه یې لنډولای شي
 او هم یې نوکونه پربکولای شي، که اوږده وي، همدارنگه
 د تخرگونو ویستان به یې اخیستلای شي، ځکه دا نظافت
 دی، د غړي د پرې کولو پورې اړه نه لري او دا یې د خپرو
 د لرې کولو سره تشبیه کړي.))
 د بربتو، نوکانو او تخرگونو نه چې څه واخیستلای شي، له
 مړي سره به یې په قبر کې ږدي، لکه څنگه چې د هغه
 پربوتي غړي ورسره په قبر کې ایښودل کېږي.
 امام احمد بن حنبل رحمه الله د ام عطیه رضی الله عنها
 حدیث نقل کړی. هغې ویلي: ((د مړې بڼې سر دې
 ووینځل شي، کوم ویستان چې د دوی په لاسونو کې
 وغورځېدل، هغه دې ووینځي او بېرته دې یې سر پورې
 کړي.))

د ويښتانو او نوکانو ښخول د ژوندي په حق کې مستحب دي، نو د مړي په حق کې خو تر ټولو زيات غوره او مناسب دي؛ ځکه د مړي د بدن هره برخه داسې ده، لکه د هغه د بدن غړي.⁽¹⁾

د قبر جوړه!؟

کفن د مسلمانانو په اجماع سره فرض کفايي دی او په دې برخه کې ډېر نصوص شته. ابن عباس رضی الله عنهما ويلي: ((يو سړی د احرام په حال کې له خپلې اوبڼې وغورځېد، مور هم له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره وو.

رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: پر اوبو او د بېرو پر پاڼو غسل ورکړئ، د احرام په جوړه کې کفن ورکړئ، خوشبويي پرې مه لگوئ او سر يې مه پټوئ، بې شکه الله تعالی به يې د قيامت په ورځ په داسې حال کې راپاڅوي، چې تلبیه به وايي.⁽²⁾

د نارينه وو کفن: امام بخاري رحمه الله د عائشې رضی الله عنها په روايت صحيح حديث نقل کړی: ((رسول الله صلی الله عليه وسلم ته په درېو سپينو، يمني سڅولي⁽¹⁾ جامو کې کفن ورکړل شوی و، چې له (کُرسُف) پنبې (مالوچو) جوړې شوې وې، چې کميس او پگړۍ پکې نه وو.))

له دې او ځينو نورو حديثونو نه لاندې لارښوونې په پام کې نيول مستحب دي: ۱. کفن بايد سپين رنگ کې وي، تاييد په دې حديث کې کېږي: ((سپين رنگې جامې واغوندئ، ځکه دا غوره جامې دي او خپلو مړو ته پکې کفونونه هم ورکړئ.))⁽²⁾

۲. سړي ته دې په درېو جامو کې کفن ورکړل شي. ۳. له مالوچو څخه بايد جوړ شوی وي. ۴. کميس او پگړۍ به پکې نه وي.

که کميس او پگړۍ ورکړل شي، څه پروا نه لري، که څه هم چې پرېښودل يې غوره دي، ابن عمر رضی الله عنهما و ابي:

1- سحول، د يمن د علاقې نوم دی.

2 - صحيح البخاري، صحيح مسلم.

1- الفقه الاسلامي، وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۱۳.

2- صحيح البخاري، صحيح مسلم.

((کله چې عبدالله بن ابي رضی الله عنه وفات شو، زوی يې رسول الله صلی الله عليه وسلم ته راغی، ويې ويل: ای د الله تعالی رسوله! کمیس مو راکړئ، چې پلار ته مې پکې کفن ورکړم او تاسې پرې د جنازې لمونځ وکړئ او بښنه هم ورته وغواړئ.

رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته کمیس ورکړ... (1))

۵. چې یوه له جامو دې (ثوب حبيرة) يانې: نرمله او نقش داره وي.

۶. پر کفن دې خوشبويي لگوي. جابر رضی الله عنه د حديث راوي دی، رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: ((کله چې پر مړي خوشبويي لگوي، نو درې ځلې يې ولگوي.)) (2)

نارینه کفن: ۱. کمیس؛ له غاړې نه تر پښو پورې وي. ۲. پرتوگ؛ له سر نه تر پښو پورې وي. ۳. څادر؛ به له ټولو نه اوږد وي، دومره چې د سر نه تر پښو پورې طرفونو ته اوږد وي او پراخوالی باید ولري، چې غوتې ورته واچول شي.

بنځینه کفن: ۱. کمیس. ۲. پرتوگ. ۳. پرونی. ۴. سینه بند. ۵. څادر.

نارینه ته د کفن ورکولو طریقه: نارینه مړي لپاره به لومړی (لغافه) لوی څادر وغوروي، بیا به پرې دپاسه ازار (پرتوگ) وغوروي، بیا به کمیس وغوروي. کمیس به د (T) په شکل منځ کې قیچي کړي، او په داسې ډول به يې پر پرتوگ وغوروي، چې د کمیس یو طرف د مړي لاندې او بل طرف پرې دپاسه راشي، کمیس به مړي ته ورواغوندي. بیا به پرې د کین لوري نه د پرتوگ غاړه راواړوي، بیا به پرې له ښي لور نه د پرتوگ اړخ راتاو کړي.

دې لپاره چې د پرتوگ ښي طرف پرې دپاسه راشي، لکه څرنگه چې د ژوند پرمهال ښي طرف پر کین لوري دپاسه راځي. درېیم قدم کې به پرې د لوی څادر د کین لوري برخه راتاوه کړي، بیا به پرې ښی خوا راتاوه کړي او د پښو او سر لور یو ته به غوتې ورکړي.

بنځینه ته د کفن ورکولو طریقه: لومړی به لوی څادر وغوروي، بیا به پرې پرتوگ وغوروي، بیا به کمیس ورواغوندي، ویستان به يې دوه کمځي کړي، پر سینه به

1- صحیح البخاري، صحیح مسلم.

2- مسند احمد. صحیح فقه السنة، ټوک: ۱، مخ: ۵۵۹.

يې ورته بني او کين لور ته (د کميس له پاسه) راخواره کړي. بيا به ورته زړوکی ورپه سر د خادر لاندې کړي، بيا به پرې پرتوگ او خادر راتاو کړي او له دې وروسته به يې کفن د قدمونو دپاسه په ټوټو وټري.

د بنخولو حکم

اسلامي فقهاء پر دې متفق دي، چې د مړي بنخول فرض کفایي دي. حکه د حَمَكې پرمخ د مړي پرېښودل د هغه سپکاوی دی، همداراز خلکو ته يې له بدبويي نه زیان رسېږي. اصل په دې کې د الله تعالی دا قول: **﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا﴾** (۲۵) **﴿أَحْيَاءَ وَأَمْواتًا﴾** (۲۶)

ژباړه: ((ايا موږ حَمَكه راغونډوونکې ساتونکې نه ده گرځولې. د ژونديو لپاره هم او د مړو لپاره هم.))

د مړي بنخول په لويه هديره کې غوره دي، حکه رسول الله صلی الله عليه وسلم به د مدينې مړي د بقیع په هديره کې بنخول... .

حکه لويې هديرې ته ډېر خلک راځي او مړو ته ډېرې دعاگانې کوي، په کور کې د مړو بنخول جواز لري او حرام نه دی.

حکه رسول الله صلی الله عليه وسلم د عائشې رضی الله عنها په کور کې بنخ شوی و.

د الفقه الاسلامي وادلته لیکوال لیکلي: ((په کور کې د مړو بنخول که څه هم چې زیان شوی نیمگړی ماشوم وي، مکروه دی؟

حکه کور کې د مړو بنخول یوازې د انبیاء کرامو ځانگړنه ده.

همدا راز پکار دا ده، چې مړي په غوره هديره کې بنخ کړای شي او دا هغه چې نېکان او شهيدان پکې وي، د دې لپاره چې ده ته د هغوی برکتونه هم ورسېږي.))

امام بخاري رحمه الله او مسلم رحمه الله صحيح حديث نقل کړی. رسول الله صلی الله عليه وسلم ویلي: ((کله چې موسی علیه السلام ته مرگ حاضر شو، الله تعالی نه یې سوال وکړ، چې د بیت المقدس سپېڅلې حَمَكې ته یې د یو کاني

د گوزار او د هغې د غورځېدلو د ځای په اندازه نېردي کړي)).

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((که چېرې تاسې هغه ځای کې وای، نو هوري به مو د کثيب احمر (سره ډېره کې) سره د موسى عليه السلام قبر ليدلای وى)).

عمر فاروق رضی الله عنه هم د عائشې رضی الله عنها نه اجازه غوښتې وه، چې د خپلو دوو يارانو رسول الله صلى الله عليه وسلم او ابوبکرالصدیق رضی الله عنه په څنگ کې د قبر لپاره ځای ورکړي.⁽¹⁾

مړي بنکلولى شئ؟

د تبرک، دوستانې او درناوي په نيت د مړي بنکلول روا دي، ځکه محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم عثمان بن مظعون رضی الله عنه بنکل کړی و.

همدا راز ابوبکرالصدیق رضی الله عنه گران قدره پیغمبر محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم بنکل کړی و.

د مړي مخ ته کتل روا دي، اسلامي عالمانو د نبوي نصوصو پر بنسټ د مړي مخ ته کتل روا بللي او له بلي لوري

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ٢، مخ: ٤٥٨.

د مړي مخ ته په کتلو کې له دنيا سره د انسان اړيکې کمزوري کېږي، مرگ ته د تيارې نيولو خبر دی.

او آخرت لور ته د نېردي کېدلو ژوندی وسيله ده. جابر رضی الله عنه ويلي: کله چې زما پلار شهيد شو، ما به يې له مخ نه څادر لرې کاوه، ورته به مې ليدل او ژړل به مې.⁽¹⁾

مړی مه ځنډوئ!

امام احمد رحمه الله ويلي: د مړي کرامت دا دی، چې ژر ژر يې د کفن او د فن چارې بشپړې شي.

کله چې طلحه بن براء رضی الله عنه ناروغ و، رسول الله صلی الله عليه وسلم يې پوښتنې ته ورغی، د هغه د ليدلو پرمهال يې داسې وويل: زه طلحه په داسې حال کې وينم چې د مرگ شپې يې رانېردي شوي، بيا ماته خبر راکړئ او په کفن او بنخولو کې يې بېره وکړئ، ځکه مناسب نه ده، چې د مسلمان مړي جسد د هغه د کورنۍ غړو په منځ کې ډېر وځنډولی شي.

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ٢، مخ: ٤٠٠.

داسې نور احاديث هم شته، چې د مړي د کفن-دفن او جنازې په اړه د بېرې لارښوونه کوي.

امام احمد او ترمذي رحمهم الله عليه هغه حديث نقل کړی، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم علي كرم الله وجهه ته ويلي و: ((اي علي! درې کارونه دي، چې (وخت يې راشي) له خپل وخت نه يې مه وروسته کوئ، لمونځ چې کله يې وخت راشي، جنازه چې کله حاضره شي او بې واده هلک او جينۍ چې کله خپل سيال ومومي.))⁽¹⁾

ابوهريره رضی الله عنه د حديث راوي دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: (نفس المؤمن معلقة بدينه حتى يقضى عنه.) يانې: د مؤمن روح د هغه تر پور پورې نښتی وي، تر هغې چې د هغه له لوري ادا کړای شي.⁽²⁾

اسلامي عالمان وايي: دا په هغه وخت کې چې له مړي نه مال پاتې وي، بنايي پور يې ترېنه ادا کړي، مگر څوک چې دومره مال نه لري، چې پور پرې ادا کړي او په داسې حال کې مړ شي، چې د پور د ورکړې هوډ ولري، په دې

اړه احاديثو کې داسې څه شته، چې پر دې دلالت کوي، چې الله تعالی د ده پورونه ادا کوي.

د ابي امامه رضی الله عنه په روايت حديث کې راغلي: څوک چې پر داسې پور پورې وي، چې په زړه کې يې د پور ورکړه وي او مړ شي الله تعالی ترېنه تېرېږي. او د هغه غريم (قرض خواه) چې په څه راضي کېږي، ورکوي يې.

او څوک چې پور واخلي او په زړه کې يې د هغې اداکول نه وي او په همدې حال کې مړ شي، الله تعالی ترېنه د پور خاوند لپاره بدله اخلي.⁽¹⁾

حديث د ابن عمر رضی الله عنه کې راغلي: پور په دوه ډوله دی، څوک چې مړ شي او د پور د ورکړې نيت يې زړه کې و، نو زه د هغه (ولي) وارث يم او څوک چې په داسې حال کې مړ شي، چې د پور د ورکړې نيت نه لري، د ده له نېکيو څخه به نېکۍ اخيستل کېږي او د پور خاوند

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۰۲.

2- احمد، ابن ماجه، الترمذی.

1- رواه الطبراني.

ته به ورکول کېږي، په هغه ورځ به نه دنيار او نه درهم وي.⁽¹⁾

د قبر څنگ کې ژړا

د رسول الله صلی الله عليه وسلم درېيم يار او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د دوو گرانو لورگانو (رقیه او ام کلثوم رضی الله عنهما) خاوند عثمان بن عفان رضی الله عنه به چې کله پر قبر (د قبر څنگ کې) ودرېد، دومره به يې وژړل، چې ږیره مبارکه به يې لمده شوه. چا ورته وويل: د جنت او دوزخ د یاد پرمهال نه ژاړې او له قبره ژاړې؟

عثمان بن عفان رضی الله عنه وويل: رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: ((قبر د اخرت له منزلونو څخه لومړی منزل دی، که له دې څخه څوک د ژغورنې ځولی ته وغورځېږي، نو وروستي منزلونه به يې اسانه وي او که له دې څخه څوک نجات ونه مومي، نو وروستي منزلونه يې له قبره هم سخت دي.))

براء بن عاذب رضی الله عنه وايي: مور له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره په يوه جنازه کې حاضر و، رسول الله صلی الله عليه وسلم د قبر پر غاړه کېناست، ويې ژړل او نور يې هم وژړل، تر دې چې پر اوبنکو يې د قبر خاورې لمدې شوې.

بيا يې وويل: ای ورونو! د دې لپاره ځانونه تيار کړئ.⁽¹⁾ معاذ رضی الله عنه له عائشې رضی الله عنها څخه پوښتنه وکړه: چې په قبر کې له مؤمن سره څه ډول سلوک کېږي؟ د مؤمنانو مور عائشې رضی الله عنها ورته په ځواب کې وويل: که مؤمن وي، قبر يې څلوېښت گزه (لاسه) پراخه کېږي.

امام قرطبي رحمه الله وايي: ((د قبر پراخوالی له سوال او ځواب څخه وروسته کېږي.⁽²⁾))

د جنازې د لمانځه طريقه

1- رواه سنن ابن ماجه.

2- شرح الصدور.

1- الفقه الاسلامي وادلته، ٢، مخ: ٤٠٣.

د نورو لمونځونو په څېر د جنازې لمانځه لپاره هم اودس ضروري عمل دی. قبلې لور ته مخامخ ودرېدل او صفونه برابرول ضروري خبره ده.

کوم الفاظ، چې د نیت لپاره خلکو کې دود دي، دا شرعاً ثابت نه دي، بلکې له ځانه جوړ شوي دي، نیت د زړه عمل دی، په زړه کې نیت کول بسنه کوي، په ژبه د نیت ویل په شریعت کې نشته.

لومړی به تکبیر تحریمه یانې الله اکبر ووايي، بیا به سورت الفاتحه (الحمد لله) ولولي.

ځکه چې طلحه بن عبیدالله رضی الله عنه وایي: ((عبدالله بن عباس رضی الله عنهما د جنازې لمونځ وکړ، د جنازې په لمانځه کې یې سورت فاتحه په لوړ غږ سره ولوسته، بیا یې د لمانځه وروسته وویل: دا مې د دې لپاره په لوړ غږ وویل، چې تاسې پرې پوه شئ، چې دا سنت ده.))⁽¹⁾

له دې حدیث څخه څرگندېږي، چې د جنازې په لمانځه کې قرائت په جهر (بنکاره) سره لوستل هم روا دي.

له سورت فاتحې سره به د قرآن کریم څه برخه هم لولي.⁽¹⁾

بیا به الله اکبر وایي. له الله اکبر څخه وروسته به درود لولي:

(اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ. اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ.) له دې درود پرته که بل کوم مسنون او په احادیثو کې ثابت درود ورته یاد وي، د دې پرځای یې هم لوستلی شي.

بیا به درېیم ځل الله اکبر ووايي.

له تکبیر څخه وروسته به دغه مسنونې دعاگانې ولولي:
(اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا، أَللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ.)⁽²⁾

1- سنن نسائي.

2- رواه احمد (5/ 412)، والنسائي (10923)، والترمذي (1024) وقال حديث: حسن صحيح.

1- صحيح البخاري.

او بله:

(اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ
وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ وَاغْسِلْهُ بِالمَاءِ وَالتَّلْجِ وَالبَرْدِ وَنَقِّهِ مِنَ
الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ وَأَبْدِلْهُ
دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ
زَوْجِهِ وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ القَبْرِ أَوْ مِنْ
عَذَابِ النَّارِ.)⁽¹⁾

بيا به څلورم ځل الله اکبر ووايي.

او په دې الفاظو (السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ) به سلام

وگرځوي.

له سلام وروسته به صفونه مات کړي، مړی به په شرعي
طريقه قبر ته وربنکته کړي او قبر ته د وربنکته کولو يانې د

مړي د سپارلو پرمهال به دا دعا:

(بِسْمِ اللهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

ووايي.⁽²⁾

د ماشوم په جنازه کې به له درېيم تکبير څخه وروسته دا

دعا وايي:

(اللَّهُمَّ اجْعَلْ لَنَا فَرَطًا وَاجْعَلْ لَنَا فَرَطًا، اللَّهُمَّ اجْعَلْ لَنَا
أَجْرًا وَذُخْرًا اللَّهُمَّ اجْعَلْ لَنَا شَافِعًا وَمُشَفَّعًا)

يا دا دعا: (اللَّهُمَّ اجْعَلْ لَنَا فَرَطًا وَسَلَفًا وَأَجْرًا.)⁽¹⁾

يادونه: همدا دعا د ماشوم هلک او ماشومي جيني دواړو

لپاره ويل کېدلای شي.

1. صحيح مسلم - (3 / 59)

2- سنن أبي داود (3 / 214).

1- صحيح البخاري (2 / 89).

د جنازې لمونځ چېرې کېږي؟

په قبر د جنازې لمونځ ادا کول روا دي.⁽¹⁾

د اړتیا په وخت کې په جومات کې هم د جنازې لمونځ ادا کېدلای شي. رسول الله صلی الله علیه وسلم پر سهیل بن بیضاء رضی الله عنه باندې په جومات کې د جنازې لمونځ ادا کړی و.⁽²⁾

د مړي د بنخولو وروسته د هغې پر قبر د جنازې لمونځ ادا کول هم روا دي.⁽³⁾

رسول الله صلی الله علیه وسلم نه په کور کې هم د جنازې لمونځ ادا کول ثابت دي.⁽⁴⁾

د کومو کسانو د جنازې لمونځ کېږي او د کومو نه؟!

- د شهید جنازه کول صحیح دي.⁽⁵⁾

- په غایبانه ډول د جنازې لمونځ ادا کول روا دي. رسول الله صلی الله علیه وسلم په غایبانه ډول د نجاشي د جنازې لمونځ ادا کړی و.⁽¹⁾

- د الله تعالی په حدودو کې چې مړ شي، د جنازې لمونځ پرې ادا کېدلای شي.⁽²⁾

- رسول الله صلی الله علیه وسلم د خیر په ورځ پر هغه کس د جنازې لمونځ نه و ادا کړی، چې د غنیمت په مال کې یې خیانت کړی و، بلکې خلکو ته یې وویل: پر خپل ملگري مو د جنازې لمونځ ادا کړئ.⁽³⁾

- رسول الله صلی الله علیه وسلم پر پوروړي د جنازې لمونځ نه و ادا کړی؛ بلکې نورو خلکو ته یې وویل: پر ملگري مو د جنازې لمونځ ادا کړئ.⁽⁴⁾

- رسول الله صلی الله علیه وسلم پر ځان وژونکي د جنازې لمونځ نه و ادا کړی.⁽⁵⁾

¹- صحیح البخاري، صحیح مسلم.

²- صحیح البخاري، صحیح مسلم.

³- صحیح مسلم.

⁴- مستدرک حاکم. موت سے قبر تک، مخ: ۵۹-چاپ: لاهور.

⁵- صحیح البخاري. په دې اړه د تفصیلي بحث لپاره د (الشهید) کتاب لوستلای شئ.

¹- صحیح البخاري او صحیح مسلم.

²- صحیح مسلم.

³- سنن ابي داود.

⁴- صحیح البخاري او صحیح مسلم.

⁵- صحیح مسلم.

اسلامي عالمان وايي: پر ځان وژونکي دې حاکم يا ستر عالم د جنازې لمونځ نه اداکوي، عام خلک دې پرې لمونځ ادا کړي، چې خلکو ته څرگنده شي، چې په غير شرعي ډول د ځان وژنه څومره ستر جرم دی او خلک ترې ځان وساتي.

- همدا راز د فاسق (نافرمان) کس سره هم داسې معامله ده.⁽¹⁾

دوه ستر غرونه

امام بخاري رحمه الله او مسلم رحمه الله حديث نقل کړی. رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((څوک چې د جنازې سره لار شي، بيا د جنازې لمونځ وکړي، هغه لپاره يوه قيراط اجر دی او که تر بنخولو هلته ايسار شي، هغه لپاره دوه قيراطه اجر دی او قيراط د اُحد د غر په څېر دی.))⁽¹⁾

او په يو حديث کې راغلي: ((دوه قيراطه د دوو سترو غرونو په څېر دي.))

پر قبر که د اور پر سکروټو ناسته؟

د اسلامي امت فقهاء پر دې متفق دي، چې د قبرونو درناوی د رسول الله صلى الله عليه وسلم په سنتو کې ثابته خبره ده، پر قبر ناسته، پښې ايښودل، دپاسه پرې خوب، هلته د تشو يا غټو بولو حاجت رفع کول او داسې نورې بدې او غير شرعي کړنې دي.

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ٢، مخ: ٤٥٢.

1- مسند احمد. موت سے قبر تکک، مخ: ٥٨.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((پر قبرونو مه كېنئ او هغه لور ته لمونځ مه كوئ!!!))⁽¹⁾

همدغه ډول بل حديث كې راغلي، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((دا چې سپرى د اور پر سكروټو كېني، بيا يې اور د بدن پوستكي ته ورسېري، ده لپاره دا غوره ده، چې پر قبر كېني)).

د امام ابوحنيفه رحمه الله د مسلك فقهاء كراهت، كراهت تحريمي گټې يانې پر قبر ناسته حرامه ده.⁽²⁾

څلورم څپرکي

د قبر بنسټگر

په دې اړه بېلابېلې نظريې او رايې وركول شوي، ځينې وايي: د قبر د كيندلو لومړى بنسټ كارغه ايښى دى؛ هغه مهال چې قابيل خپل ورور هابيل وواژه.

ځينې بيا وايي: بني اسرائيلو يې بنسټ ايښى؛ خو دا خبره يې بنسټه ده.

ځينې لا دا هم وايي: چې قابيل ته د بنخولو طريقه او چل زده و، خو د سپكاوي له امله يې در په در په ميدان كې وگرځاوه.

خو ډېرى مفسرين په دې نظر دي، چې ده ته د بنخولو چل ياد نه و، قرآن كريم دې حقيقت ته د مائدي په سورة كې داسې اشاره كړې ده:

(فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْءَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ

النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾ سورة المائدة)

1- رواه مسلم، عن ابي مرثد الغنوي.

2- الفقه الاسلامي وادلته، ٢، ٤٦٤ مخ.

ژباړه: ((بیا الله یو کارغه ولېږه، چې د ځمکې په کیندلو یې لاس پورې کړ، چې هغه ته ونښي چې د خپل ورور جوسه څنگه پته کړي. د دې کار په لیدلو هغه وویل: افسوس پر ما! ما د دې کارغه په څېر هم ونه شو کړای، چې د خپل ورور د جوسې د پټولو تدبیر مې کړی وای، له هغه وروسته یې په خپلو کړو ډېره پښېمانتیا وکړه.))
 په تسهیل کې راغلي دي، چې: ((دوه کارغانو جگړه وکړه، تر دې چې یو بل سره مړ کړ.))⁽¹⁾
 او قرطبي کې دي، چې: ((بیا یې کنده وکیندله، بنخ یې کړ، پایله یې دا شوه، چې ونښايي ده ته یانې: چې د ورور لاش په خاورو کې پټ کړي.))⁽²⁾

د قبر ودانیز جوړښت

قبر باید ماهي پوښ جوړ کړای شي، په شریعت کې د قبر د پخولو، سنگکاري کولو، چونه کولو او رنگولو اجازه نشته.

امام مسلم رحمه الله د جابر رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، هغه وایي: رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر له چونه کولو پر هغې د کېناستلو او پر هغې د ابادۍ له جوړولو نه منع کړې ده.

همدارنگه امام ترمذی رحمه الله د جابر رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، دی وایي: رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر له چونه کولو، پر هغې د لیکلو او ابادۍ جوړولو او د هغې له پایمالولو منع کړې ده.⁽¹⁾

امام قرطبي رحمه الله لیکلي: ((امام مالک رحمه الله هم د قبر چونه او رنگول بد گڼي، ځکه دا د دنیا د زینت او سینگار پورې اړه لري او قبر د آخرت کور دی، د دې په لوړولو، پخولو او رنگولو ویاړ نه دی پکار او نه دا د ویاړ ځای دی، د انسان شخصیت پر ښکلي او رنگین قبر سره نه ښایسته کېږي، اصل زینت په قبر کې د مړي لپاره د تقوا او عمل صالح زینت او سینگار دی.))

قبر پر ایمان او عمل صالح رڼا کېږي، پر قبر رنگینه غلافونه خورول، جنډې پرې درول، ډیوې او شمعې پرې

1- رواه مسلم، ابوداود، وترمذی. د حدیث سند صحیح دی.

1- تسهیل، ټوک: ۱، مخ: ۱۰۴.

2- قرطبي، ټوک: ۶، مخ: ۱۴۱. (فتح الرحمن فی ترجمه القرآن وتفسیر الفرقان، محمد عبدالجبار

باجوری، مخ: ۱۷۸).

بلول، مالګه پرې کېښودل، قرآني اياتونه او شعرونه پرې لیکل د اسلامي شریعت او نبوي لارښوونو خلاف عمل دی، هلته د منجاورانو ناسته او د زیارت په نوم پیسې ټولول او دغه راز د قبر په خوا کې مېلې جوړول، د هغه پر نوم نذرونه منل او بیا هلته د څارویو حلالول او پخول او داسې نور... دا ټول شرکي، کفری، ناروا او حرام عملونه دي.

ځینې ځایونو کې پر قبرونو جوماتونه جوړ شوي، ډېری خلک د قبر والا روح ته په احترام هلته لمونځونه کوي او داسې انگېري، چې د قبر په څنگ کې لمونځ کول ډېر ثواب لري، دا فاسده او غیر شرعي عقیده ده.

رسول الله صلی الله علیه وسلم پر یهودو او نصاراوو د دې له امله د الله تعالی د لعنت یادونه کړې، چې د خپلو انبیاوو له قبرونو یې جوماتونه جوړ کړي و، اوس مهال لیدل کېږي، چې ډېری زیارتونو ته نارینه او ښځینه د دې لپاره ورځي، چې هلته مېلې او خوښۍ ونمانځي، د دې خلکو ډېری برخه ښځینه جوړوي، که اسلامي او نبوي لارښوونې مطالعه کړای شي، نو الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه

وسلم پر هغو ښځینه وو لعنت ویلی دی، چې ډېری زیارتونو ته ځي.

دې خلکو په حقیقت کې قبرونو ته د ورتللو عقیدوي بنسټ نړولي، ځکه هدیرو، زیارتونو او قبرونو ته ورتلل، د دې لپاره نه دي چې هلته دې نارینه او ښځینه په گډه اسلامي حجاب مات کړي، ناسم او ناروا دودونه دې ترسره کړي؛ محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د دې لپاره قبرونو ته، د ورتگ امر کړی، چې په دې سره په دنیاوي ژوند کې انسان پرهېزگاره کېږي او همدار راز مرگ او آخرت پرې یادېږي.

پر همدې بنسټ له ټولو مسلمانو ورونو او خورلینو څخه مې هیله دا ده، چې قبرونو ته د ورتللو پرمهال اسلامي عقیدوي او نبوي مقررات په پام کې ونیسي او په هدیرو او زیارتونو کې له ناروا او دودیزو کړنو څخه په کلکه ډډه وکړي.

د مسافری کور

رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: د خوندونو ختموونکی یانې مرگ زیات یادوی، ځکه پر قبر هېڅ داسې

ورخ نه تېرېږي؛ مگر هغه پکې اعلان کوي، وايي: زه د مسافری کور یم، زه د یوازې والي کور یم، زه د خاورو کور یم او زه د چینجو کور یم.

کله چې مؤمن بنده په قبر کې کېښودل شي، قبر ورته وايي: ((ستړی مه شي، بڼه دې وکړ چې راغلي، د حَمْکې پرمخ چې خومره خلک گرځېدل، په هغه ټولو کې ته ماته گران وي، کله چې نن ورخ ته ماته وسپارل شوې، نو وبه گورې، چې زه له تا سره څنگه سلوک کوم.))

بيا به هغه لپاره قبر د هغه د نظر د لگېدلو په اندازه پراخه کړای شي او د جنت طرف ته به يوه دروازه پرانيستل شي او کله چې بدعمله او کافر بنده په قبر کې کېښودل شي، قبر ورته وايي: ((بد دې وکړ، چې ته راغلي، د حَمْکې پرمخ چې خومره کسان گرځېدل، په هغو ټولو کې ته زما بد راتلې، کله چې نن ورخ ته ما ته وسپارل شوې، اوس به نو ووينې، چې زه له تا سره څه کوم؟!))

بيا به پرې قبر راتنگ کړای شي، تر دې چې يوه پوښتی به يې په بله پوښتی کې ننوځي.

د حديث راوي ابوسعیدالخدري رضی الله عنه وايي: رسول الله صلی الله عليه وسلم د خپلو گوتو په وسيله د قبر د بد سلوک تصوير انځور کړ، ځينې گوتې يې په ځينو نورو کې ننويستی، موخه يې دا وه، چې د بدعمله او کافر انسان پوښتی داسې يو بل کې ننوځي.

بيا پر هغه نوي (۹۰) يا (۹۹) ښاماران مقرر کړای شي، که چېرې يو ښامار له هغوی څخه په حَمْکه کې پوکي وکړي، تر قيامته پورې به له حَمْکې څخه څه شين بوټي رازرغون نه شي، دغه ښاماران به دا بدعمله او کافر شخص د قيامت تر ورځې پورې چيچي.

بيا رسول الله صلی الله عليه وسلم ويل: يقيناً قبر باغچه ده، د جنت له باغونو څخه يا يوه کنده ده، د اور له کندو څخه.⁽¹⁾

1- د حديث سند حسن، غريب دی او ځينې ضعيف بولي.

د قبر ژبه

الله تعالی د نااشنا او بې نمونو قدرتونو لرونکی ذات دی، هغه ستر ذات پر هر څه زورور او واک لرونکی دی، څه چې وغواړي په هغه شېبه یې پیدا کولای شي، د ځمکو، اسمانونو او د هغوی په غېږه کې د کایناتو پالونکی او تنظیموونکی ذات دی، پر دې هم قدرت لري، چې د کایناتو هر څیز ته د ونیا ژبه ورکړي او هغه پرې وغږېږي، د بېلگې په توګه قبر ته به هم د وینا او خبرو کولو وړتیا ورکوي.

عبدالله بن عبید بن عمیر وايي:

الله تعالی به قبر لپاره ژبه ورکړي، چې هغه به پرې خبرې کوي، وايي به "ای د ادم زویه! زه دې څنګه هېر کړی وم؟ ایا ته نه پوهېدې، چې زه د چینجیو کور یم، د یوازې والي او وحشت کور یم."⁽¹⁾

لحد

په اتفاق د فقهاء سره لحد له شق (صندوقی قبر) نه غوره دی، لحد چې د قبلې لور ته په قبر کې دومره ځای ژور کړي، چې مړی پکې ځای شي.

شق: چې ژوره کنده وباسي، لکه د نهر په څېر، یا یې دواړه اړخونه پر خښتو یا بل څه جوړ کړي او منځ کې یې داسې (شق) جوړ کړي، چې مړی پکې ایښودل کېږي او د پاسه پرې لرګي، تیري، خښتې او نور د چت په څېر کېږدي، چت به د مړي له بدن نه لږ پورته وي، چې بدن سره یې ونه لگېږي.

د حنبله وو په نېز شق مکروه دی، دلیل کې یې دا حدیث راوړی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((لحد زموږ لپاره دی او شق د نورو لپاره دی.⁽¹⁾))

د احنافو، مالکیانو او شوافعو پرېکړه:

که ځمکه کلکه او وچه وه، لحد غوره دی؛ ځکه سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه د مرګ پرمهال ویلي و: ((زما لپاره لحد وباسئ او پر خښتو یې جوړ کړئ. لکه څرنګه چې د

1- د حدیث سند ضعیف دی. الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ٢، مخ: ٤٥٩.

1 - ما'خذ، شرح الصدور.

رسول الله صلى الله عليه وسلم پر قبر خښتې درول شوې وي))

او که ځمکه نرمه او بنوره وه، بيا (شق) ډېر غوره دی، چې قبر ژر ونه نرېږي.

قبر به څومره ژوروی؟!

رسول الله صلى الله عليه وسلم يو قبر کيندونکي ته ويلي وو: ((د سر او پښو له پلوه يې ازاد جوړ کړه.))

رسول الله صلى الله عليه وسلم د احد د شهيدانو لپاره د قبرونو د کيندلو پروخت ويلي و: ((قبرونه ورته وباسئ، ښه يې پراخه او ژور کړئ.))

اسلامي فقهاء وايي: ((ژور قبر دا گټه لري، چې د مړي له بدن څه داسې بدبوی نه حس کېږي، چې ژوندي ترې نه په کړاو شي او همدارنگه د مړي پر ويستلو هم په اسانۍ سره څوک نه بريالی کېږي او مړي ښه پټ وي.))

شوافع او حنابله وايي: ((د قبر ژوروالی دې د يو معتدل او برابر انسان د قامت په اندازه وي، ځکه عمر فاروق رضی

الله عنه داسې وصيت کړی و او چا ترې انکار نه دی کړی او دا دواړه لاسه شرعي څلورنيم گزه کېږي.))⁽¹⁾

امام احمد رحمه الله ويلي: ((قبر به د سړي د سينې برابر ژور وي او په دې کې سړی او ښځه يوشان دي.))

د احنافو په نېز: ((قبر به د انسان د نيمايي قامت په اندازه ژوروي او يا به يې د سينې تر حد پورې ژور وي. او که د قامت له اندازې نه زيات شو، هغه ډېر ښه دی، غوره يې د نيمايي قامت په اندازه دی او (اعلی) ډېر لوړ او غوره يې د قامت په اندازه دی.))

((اوږدوالی به يې د مړي د قد د اوږدوالي په اندازه وي. او عرض (پلنوالی) به يې د طول (اوږدوالي) په نيمايي وي.))⁽²⁾

د مړو قبله

ټول اسلامي فقهاء پر دې متفق دي، چې په قبر کې به د مړي ښکلی او نازک رخسار قبلي لور ته اړوي او مخ به يې د قبر دېوال ته لگوي، شاته دې يې خښته يا بل کوم څيز په

¹- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۵۹.

²- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۵۹.

داسې طريقه کېږي، چې بېرته د قبلې لور نه راوانه وږي او ستونې ساخت نه شي، ځکه رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: ((دا ستاسې د ژونديو او مړو قبله ده.))

او دا د مسلمانانو طريقه هم ده، رسول الله صلی الله عليه وسلم هم داسې ښخ کړای شوی و.

لحد ته دې هغه کس مړی ښکته کړي، چې ډېر ورته نېردي وي او لحد کې د ايسودلو وروسته دې ووايي: (بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.)
صوفي او د حقيقت ترجمان شاعر د خپل جنس ملگرو ته په خطاب کې ويلي دي:

د رحمان وينا به هله درپه ياد شي

چې دې يو دېوال ته مخ بل ته دې شادي

تابوت

په تابوت کې د مړي ښخول اصلاً د نصاراوو طريقه ده، هغوی به خپل مړي تابوتونو کې ښخول.

دا مهال د عذر له امله کارول کېږي، څنگه چې د فقهاوو له وينا معلومېږي.

د احنافو عالمان وايي: که اړتيا وه، لکه د ځمکې ښوره والی، چې قبر پکې سم نه راځي، يا ځمکه نمجنه وي، يا مړی د سمندر په اوبو کې خراب شوی وي، سنت طريقه دا ده، چې تابوت کې خاوره واچول شي.

د امام مالک رحمه الله د مسلک عالمان وايي: غوره دا ده، چې مړی تابوت سره ښخ نه شي.

د امام احمد بن حنبل رحمه الله عنه د مسلک فقهاوو ليکلي: ((په تابوت کې د مړي ښخول ښه عمل نه دی، ځکه دا نه له رسول الله صلی الله عليه وسلم او نه له صحابه کرامو رضی الله عنهم نه نقل دی...))

په دې مسئله کې همدا غوره خبره ده، (زه همدې ته ژمن يم.)⁽¹⁾

درې لپې خاوره

حاضرینو ته سنت دي، چې لحد کې د مړي د ايسودلو او ورته د تيرو برابرولو وروسته د سر له لوري درې لپې خاورې په قبر واچوي، دا به پر قبر د خاورو له اړولو وړاندې کوي.

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ٢، مخ: ٤٧٤.

ابي هريره رضى الله عنه د حديث راوي دى، رسول الله صلى الله عليه وسلم پر يو كس د جنازې لمونځ وكړ. بيا يې قبر ته ورغى او د سر له لوري يې پر هغه د هغه قبر ته درې لپې خاورې ورواچولې.⁽¹⁾

عامر بن ربيعه د حديث راوي دى، رسول الله صلى الله عليه وسلم پر جليل القدر صحابي عثمان بن مظعون رضى الله عنه د جنازې لمونځ ادا كړ، څلور تكبيرونه يې وويل: بيا يې وروسته قبر ته ورغى د قبر سرته يې ودرېد او درې لپې خاورې يې قبر ته ورواچولې.⁽²⁾

څلور پوريزه قبرونه

دا مهال د مسلمانانو په هديرو كې ليدل كېږي، چې قبرونه د شرعي طريقې خلاف جوړېږي، د قبرونو لوړوالى يوه هغه ناوړه پديده ده، چې د وياړ په توگه ترسره كېږي، څوك يو منزل، څوك دوه، څوك درې او ځينې يې بيا څلور پوريزه جوړوي، چې دا ډول اوچت قبرونه په څرگنده د شريعت او نبوي سنتو خلاف دي.

اسلامي فقهاوو ليكلي:

((قبر د يو لوېشت په اندازه پورته كولاى شي، يوازې دومره چې خلك پوه شي، چې دا قبر دى. د رسول الله صلى الله عليه وسلم قبر هم له ځمكې څخه يوه لوېشت اوچت و.))

قاسم بن محمد ويلى:

1- ابن ماجه.

2- دارهطني.

ام المؤمنین عائشې رضی الله عنها ته وویل: ای مورې! د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغه د جوړه یارانو قبرونه راته بنکاره کړه، چې ویې گورم. ام المؤمنین عائشې رضی الله عنها راته درې واړه قبرونه بنکاره کړل، نو ما ولیدل نه اوچت و او نه ډېر ټیټ و او د مدینې واړه سره کاني پرې شیندل شوي وو.⁽¹⁾

د خپلوانو هدیره

دوکتور وهبة الزحيلي ليکلي:

((دا مستحب دي، چې ټول خپلوان په يو ځای کې بنخ کړای شي؛ ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم د عثمان بن مظعون رضی الله عنه د قبر سرته نېردي يوه تیره کېښوده او ویې ویل: دا مې د دې لپاره کېښوده، چې زه پرې د خپل ورور قبر وپېژنم او د ده د کورنۍ غړي هم بیا د ده د قبر په گاوند کې بنخ کړای شي.))

که شونې وي او د خپلو خپلوانو هدیره جلا جوړه کړای شي، قبرونو ته ورتگ او ټولو ته په يوځای دعاکولو لپاره اسانه ده.

د قبر شپه او تش پالنگونه

غوره دا ده، چې مړی د ورځې له مخې بنخ کړای شي او په هغو درېو وختونو کې نه وي، چې نقل پکې مکروه دي، لکه: د لمر ختلو، لمر برابرېدلو او لمر پرېوتلو وختونو کې.

1- سنن أبي داود (215 / 3)، نيل الاوطار، ټوک: ٤، مخ: ٨٢.

که څه هم چې شپه کې د مړي خاورو ته سپارل، بنخول هم له کراهت پرته روا دي، دا د احنافو، حنابله وو او شوافعو غوره دريځ هم دی ...

د شپې د مړي د بنخولو د جواز دليل: رسول الله صلى الله عليه وسلم هم په شپه کې بنخ کړای شوی و، امام احمد بن حنبل رحمه الله د عائشې رضي الله عنها نه نقل کړی. ابوبکرالصدیق رضي الله عنه هم شپه کې بنخ کړای شوی و ...

صحابه کرامو هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ژوند پرمهال يو مړی شپه کې بنخ کړی و.

ابوداود د جابر رضي الله عنه نه نقل کړی، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم هم يو مړی د شپې بنخ کړی و.⁽¹⁾

د يادونې وړ ده، چې د افغانستان د جهاد په زرین دور کې ډېر زلميان سپېڅلي شهيدان د شپې په ترورميو کې د قبر غېږې ته سپارل شوي.

د مولانا بجلي گر له خولې مې اورېدلي:

ځمکې قلنگ دي زورور دی

ځوانان خوندي کړې رالېږې تش پالنگونه د عليين ماني او د سجيين زندان!

امام احمد بن حنبل رحمه الله د براء بن عازب رضي الله عنه په روايت حديث نقل کړی، وايي: مور له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د يو انصاري جنازې ته لاړو، کله چې هديرې ته ورسېدو، د قبر لحد لا تيار شوی نه و، رسول الله صلى الله عليه وسلم کېناست مور هم له هغه چاپېره داسې غلي ناست وو، گوا چې پر سرونو مو مرغان ناست دي.

د رسول الله صلى الله عليه وسلم په لاس کې يو لرگی و، چې ځمکه يې پرې گروله، بيا يې سر اوچت کړ او ويې ويل: ((اَسْتَعِيذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ.)) يانې: پناه غواړئ په الله تعالى سره د قبر له عذاب نه.

دا يې دوه يا درې ځلې وويل، بيا يې وويل: د مؤمن بنده چې کله له دنيا سره اړيکه پرې کېږي او اخرت ته يې مخه کېږي، له اسمان څخه ورته داسې سپين مخې پرېښتي راشي، چې مخونه به يې د لمر په څېر روښانه ځلېږي او

هنوی سره جنتي کفن او جنتي خوشبويي هم وي، تر دې چې د سترگو نظر په اندازه لرې (له مؤمن بنده څخه) وړاندې کېږي، بيا ملک الموت يانې د مرگ پرېسته يې څنگ ته راشي او سرته نېردي يې کېږي، بيا ورته وايي: ای پاکه روحه! د الله تعالی د بښنې او رضامندی لور ته راوځه.

رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: روح يې داسې په اسانۍ سره له بدنه راووځي، لکه د اوبو څاڅکي چې د مشک له خولې نه راوځي، د مرگ پرېسته يې چې کله روح واخلي، د سترگو د رڼې په اندازه هم د ده په لاس کې نه پاتې کېږي، تر دې چې د پرېستو هغه بله ډله يې له دې واخلي، بيا يې د جنت په کفن کې ونغاړي او پر جنتي خوشبويي يې خوشبويه کړي او د مشکو په څېر داسې خوشبويه وږمې ترې پورته کېږي، چې د ځمکې ټول مخ يې نيولی وي.

بيا د ده روح مخ پورته وړي، د ده روح چې د پرېستو په هره ډله ورتېروي، هنوی وايي: دا ښکلی روح د چا دی؟ دوی ورته وايي: دا د فلانکي د فلانکي د زوی روح دی، چې په دنيا کې به خلکو په ښايسته نومونو نومووه، تر دې

چې د دنيا اسمان ته يې ورسوي، پرېستې به د ده د روح لپاره د اسمان د دروازي د خلاصولو غوښتنه وکړي، دروازه به ورته پرانیستل شي.

د هر اسمان پرېستې يې تر هغې بل نېردي اسمانه پورې د درناوي په توگه بدرگه کوي، تر دې چې اووم اسمان ته يې ورسوي، بيا به الله تعالی ووايي: (اَكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِي فِي عَلِيِّينَ، وَأَعِيدُوهُ إِلَى الْأَرْضِ، فَإِنِّي مِنْهَا خَلَقْتُهُمْ، وَفِيهَا أُعِيدُهُمْ، وَمِنْهَا أَخْرَجْتُهُمْ تَارَةً أُخْرَى)

يانې: زما د بنده عملنامه په عليين کې وليکئ او بېرته يې ځمکې ته واپس کړئ؛ ځکه دوی ما له همدې ځمکې څخه پيدا کړي، همدې ته به يې بېرته راگرځوم او له همدې څخه به يې بيا راوباسم.

رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: بيا به يې روح بدن ته وروگرځول شي، دوه پرېستې به ورته راشي، دی به قبر کې راکېږي، دواړه به ورته وايي: (مَنْ رَبُّكَ؟) يانې: رب دې څوک دی؟

دی به وايي: (رَبِّيَ اللَّهُ) رب مې الله تعالی دی.

بيا به ورته وويل: (مَا دِينِكَ؟) دين دې څه دی؟
 دی به ووايي: (دِينِي الْإِسْلَامُ) دين مې اسلام دی.
 بيا به وپوښتل شي: دا سپری څوک دی، چې په تاسې کې استول شوی و؟
 دی به ووايي: (هُوَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دا رسول الله صلی الله عليه وسلم دی.

پرېنښتې به ترې پوښتنه وکړي: (وَمَا عِلْمُكَ؟) څنگه پوه شوي؟

دی به ووايي: د الله تعالی کتاب مې ولوست، ايمان مې پرې راوړ او د هغه رښتينولي مې ومنله!

د اسمان له لوري به يو غږ کوونکی اواز وکړي: (أَنْ صَدَقَ عَبْدِي، فَأَفْرِسُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَأَلْبِسُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ) يانې: زما بنده رښتيا وويل، جنتي فرش ورته وغورځوي، جنتي جامې ورواغوندي او د جنت لور ته ورته يوه دروازه پرانېزي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: بيا به د جنت هواگانې او خوشبويي ورته راځي او د سترگو د نظر په

اندازه به يې ورته قبر پراخه کړای شي، يو داسې کس به ورته راشي، چې د ښکلي مخ خاوند به وي، ښايسته جامې به يې پرتن وي، ښکلي خوشبويي به ترې اوچتېږي.
 وبه وايي: پر هغه څه زېږی درکوم، چې نن به تا خوشاله کړي؛ دا هغه ورځ ده، چې له تا سره يې وعده شوې ده.
 دی به ورته ووايي: ته څوک يې؟ ستا له مخه خو خیر معلومېږي، د خیر مخ دی.

هغه خوش رنگه کس به ووايي: (أَنَا عَمَلُكَ الصَّالِحُ) زه ستا ښک عمل يم.

دی به ووايي: ای ربه! قيامت راوله، ای ربه! قيامت راوله، تر هغې چې خپلې کورنۍ، مال، اهل و عيال ته لاړ شم.

بيا رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: د کافر بنده چې کله له دنيا سره اړيکه پرې کېږي او اخرت لور ته يې مخه کېږي، د اسمان له لوري د پرېښتو يو ډله راشي، چې تور مخونه به لري، له هغوی سره به يوه بدرنگه کمپله وي.

له ده نه د سترگو د نظر په اندازه لرې به کېني، بيا به ملک الموت راشي، تر دې چې سرته نېږدې يې کېني.

ورته وايي به: ای خبيثه (پليته) روحه د الله تعالى د غضب او ناخوښۍ لور ته راوځه.

د هغه روح به په بدن کې خور شي او پرېښتې د هغه روح په دومره سختۍ سره راوباسي، لکه اغزي لرونکی سيخ، چې له لمدو وړيو څخه وويستل شي.

کله يې چې روح واخلي، د سترگو د رپ په اندازه يې هم د ده په لاس کې نه پرېږدي، تر دې چې په ممسوح (کمپل) کې يې ونغاړي او له هغه څخه د مردارې په څېر دومره سخته بدبويي خوره شي، څومره چې د ځمکې پرمخ موندلای شي.

بيا يې مخ په بره وړي، د پرېښتو پر هر ډله چې ورټېرېږي، پرېښتې به وايي: دا پليت روح د چا دی؟ دوی به ورته ووايي: دا فلانکی د فلانکي زوی دی، چې په دنيا کې به پر بدو نومونو يادېده.

تر دې چې د دنيا اسمان ته به يې ورسوي، د دروازې د خلاصولو غوښتنه به وکړای شي، خو د اسمان دروازه به دغه روح ته خلاصه نه شي.

بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم دا ایت:

(لَا تَفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ) ولوست. (1)

ژباړه: ((د هغو لپاره به د اسمان دروازې هېڅکله خلاصې نه شي، جنت ته د هغو تگ دومره ناممکن دی، لکه د ستنې له سپم (سوم) څخه د اوبښ تېرېدل.))

بيا به الله تعالى ووايي: (اَكْتُبُوا كِتَابَهُ فِي سَجِّينٍ فِي الْأَرْضِ السُّفْلَىٰ، فَتَطْرَحُ رُوحُهُ طَرَحًا) يانې: زما د بنده عملنامه د ځمکې تر ټولو لاندينۍ برخې (سجيين) کې وليکئ، بيا به يې روح په ځمکه کې راوويستل شي ...

بيا يې دا ایت: (وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ) ولوست. (2)

ژباړه: ((او څوك چې له الله تعالى سره شريك ونيسي، نو داسې وگڼه، چې هغه له اسمانه راوغورځېده، اوس به يا هغه الوتونکی په الوزولو وتبتوي يا به يې باد داسې ژور

1- سورة الاعراف، ایت: ٤٠.

2 سورة الحج، ایت: ٣١.

خای ته یوسي، وبه یې غورځوي چې هلته هغه ذرې ذرې لار شي.)

بیا به یې روح بدن ته واپس کړای شي، دوه پرېستې به ورته راشي، په قبر کې به یې راکېنوي، دواړه به ورته ووايي: (مَنْ رَبُّكَ؟) یانې: رب دې څوک دی؟

دی به ورته ووايي: (هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي) یانې: هاه... هاه... زه نه پوهېږم.

دواړه به ورته ووايي: (مَا دِينُكَ؟) یانې: دین دې څه دی؟

دی به ورته ووايي: (هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي) یانې: هاه... هاه... زه نه پوهېږم.

بیا به ورته ووايي: دا کس (محمد صلی الله علیه وسلم) څوک دی، چې په تاسې کې لېږل شوی دی؟

دی به ورته ووايي: (هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي) یانې: هاه... هاه... زه نه پوهېږم.

یو اواز کوونکی به له اسمان نه اواز وکړي: (أَنْ كَذَبَ، فَافْرُشُوا لَهُ مِنَ النَّارِ، وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى النَّارِ، فَيَأْتِيهِ

مِنْ حَرِّهَا، وَسَمُومِهَا، وَيُضَيِّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ حَتَّى تَخْتَلِفَ فِيهِ أَضْلَاعُهُ، وَيَأْتِيهِ رَجُلٌ قَبِيحُ الْوَجْهِ، قَبِيحُ الثِّيَابِ، مُنْتِنُ الرِّيحِ).

یانې: دروغ یې وویل، د اور فرش ورته وغوړوي او دوزخ لور ته ورته دروازه خلاصه کړي، چې له هغې څخه به ورته د دوزخ تاو او گرمي راځي، قبر به پرې راتنگ کړای شي، تر دې چې یوه پوښتی به یې په بلې هغې کې ننوځي، بیا به ورته یو بدرنگ او د بدرنگو جامو والا بدبویه سپری راشي، وبه وایي: پر هغه بد خبر زېږی درکوم، چې تا به ډېر خپه کړي، دا ستا لپاره هغه ورځ ده، چې له تا سره یې وعده کېدلای شوه.

قبر والا به ورته ووايي: ته څوک یې؟ ستا مخ خو په شر او بدی راتلل کوي.

هغه بدرنگه او بدبویه سپری به ورته ووايي: (أَنَا عَمَلُكَ الْخَبِيثُ) یانې: زه ستا ناوړه او بد عمل یم.

دی به ووايي: ای الله تعالی قیامت مه راوله.⁽¹⁾

1- تفسیر ابن کثیر، ټوک: ٣، مخونه: ٦٧٤-٦٧٥، چاپ: بیروت. مسند أحمد مخرجا (30/ 499).

د ازموينې پاڼه

امام قرطبي رحمه الله وايي:

((چې له ځينو احاديثو څخه څرگندېږي، چې د قبر پوښتنې به درې درې ځلې کېږي، مگر نور روايات په دې کې چوپ دي، مگر د شمېر لحاظ پکې ساتل شوی، په دې مانا، چې د خلکو پر بنسټ به د پوښتنو په شمېر کې توپير وي.

حکة طاؤس رحمه الله ويلي: مړی تر اوو ورځو پورې ازموينه کې وي.))⁽¹⁾

امام قرطبي رحمه الله دا خبره هم ياده کړې، چې پوښتنې به په د توحيد، رسالت، دين يانې د عقايدو مضمون کې وي.

اسلامي عالمانو ليکلي: چې امتحان اخيستونکې پرېښتې به د ډېری رواياتو په تاييد دوه تنه وي، چې يو يې په نکير او بل يې په منکر نومول شوی، دا حکه چې شکل يانې بڼه به يې په بشپړ ډول د نورو مخلوقاتو په څېر نه وي، جلا شکونه به لري، منکر او نکير په دې مانا، چې قبر والاوو ته

به ډېر نااشنا وي، د احاديثو پر بنسټ د مؤمن لپاره به د ازموينې ډگر ډېر سخت نه وي او له نااشنا ازموينه اخيستونکي نه به هم نه ډارېږي، خو بدعمله او منافق به يې په ليدلو خپل حواس له لاسه ورکوي.

علامه ابن حجر رحمه الله ويلي: مړی به په قبر کې کېنوي او بيا به ترې د عقايدو مضمون کې پوښتنې پيلوي. دی زياتوي، چې د ازموينې پرمهال به مړي ته هماغه خپل روح راگرځي، مگر داسې څرگندېږي، چې روح د بدن برنۍ برخې ته راځي.

نوموړي عالم دا خبره هم روښانه کړې، چې دا خبره ناسمه ده، چې په قبر کې مړي ته محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم خپله راځي.

او هغوی چې حديث کې د (هذا الرجل) کلمو نه استدلال کوي، استدلال يې ناسم دی.

دا د عالم برزخ د ځانگړې نړۍ پورې اړه لري، چې ازموينه اخيستونکي پرېښتې به د الله تعالی د حکم مطابق له مړي څخه د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په اړه

انخوړيزه پوښتنه کوي او که څنگه پر دې الله تعالى ښه پوهېږي.

علامه ابن حجر رحمه الله دا هم ويلي: ((په قبر کې به له ماشومانو نه پوښتنې نه کېږي، ځکه چې پوښتنې له مکلف انسان څخه کېږي او کوچنيان مکلف نه دي.))

د ازمويښې ژبه

علامه ابن حجر رحمه الله ويلي، چې د حديث له ظاهر نه معلومېږي، چې په قبر کې به د سوال او ځواب ژبه عربي وي، پوښتنې او ځوابونه به دواړه په عربي ژبه وي.

دا هم شونې ده، چې له هر چا څخه به د هغوی په ژبه پوښتنې وشي (الله تعالى ښه پوهېږي).

پينځم څپرکي

په قبر کې روح بدن ته څنگه راځي!؟

علامه عبدالسلام د سورة الزمر د ۴۲ ايت په تفسير کې په دې اړه د نورو مفسرينو او محدثينو په حواله ليکلي:

(اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ سورة الزمر.)

ژباړه: ((هغه همدغه الله دی، چې د مرگ په وخت کې ساگانې اخلي او څوک چې لا تراوسه پورې نه دی مړ شوی، د هغه روح په خوب کې قبض کوي، بيا چې هغه د مرگ فيصله پر چا نافذوي، هغه ساتي او د نورو ساگانې تر يو ټاکلي وخت پورې بېرته (جسدونو ته) لېږي، په دې کې غټې ښانې دي د هغو کسانو لپاره چې غور او فکر کوونکي دي.))

جمهور عالمان د براء بن عازب رضی الله عنه د حديث له امله چې ابوداود او امام احمد رحمهم الله عليهم روايت

کړی، د دې قایل دي، چې روح به قبر کې بدن ته راگرځي.

او ابو محمد بن حزم ويلي: چې هېچا دا روايت نه دی کړی، چې قبر کې روح بدن ته واپس کېږي، پرته له منهال بن عمرو نه او هغه قوي نه دی.

او دا ایت: (وَكُنْتُمْ أََمْوَآتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ⁽¹⁾)

او بيا يې ترې منصوبي او معجزانه ځايونه جدا کړي دي، مگر علامه ابن القيم الجوزي رحمه الله د ابوداود شرح کې په تفصيل سره دا خبره ذکر کړې، ويلي يې دي: په کوم حديث کې چې بدن ته د روح د راگرځېدلو مسئله ذکر شوې، په دې چې ابوحاتم بستي او ابن حزم کومه جرح کړې، هغه جرح صحيح نه ده او ابوموسی اصفهاني ويلي دا حديث حسن دی، هر کله چې دا روايت ثابت دی. نو د دې ایت د سورة بقرې سره موافقت څرنگه دی؟ دې کې يو قول دا دی، چې علامه الوسي رحمه الله په روح المعاني کې غوره کړی، چې روح په قبر کې زوړ بدن ته نه واپس

کېږي؛ بلکې مثالي بدن ته ورننوخې او پر دې يې هغه حديث په دليل کې ذکر کړی، چې د ((شهيدانو روحونه د شنو مرغانو په ججورو کې اچول کېږي او جنت کې گرځي راگرځي)).

دويم قول دا دی، چې ابن القيم په شرح د ابوداود کې ذکر کړی، چې واپسي د روح بدن ته په قبر کې عاريضي وي، په دې سره په قبر کې همېشني ژوند نه حاصلېږي او ابن عبدالهادي په الصارم المتکي کې ويلي، چې په قبر کې بدن ته د روح ورگرځېدلو سره حقيقي ژوند نه حاصلېږي او دا له مرگ سره منافع او ضد نه دی، يانې دغه واپسي له متشابهاتو نه ده، پر حقيقت يې نه پوهېږو؛ مگر ايمان پرې لرو، د همدې امله ملا علي قاري په (المراقات - صفحه ۱۹۸، لومړي ټوک) کې ذکر کړي، چې امام ابوحنيفه رحمه الله په قبر کې بدن ته د روح راگرځېدلو په مسئله کې توقف کړی دی او دارنگه يې په (۲۰۳مخ، لومړي ټوک کې) ذکر کړي، چې تعلق د روح د بدن له مړي سره په طريقه د حلول سره نه دی، د همدې تحقيق پر بنسټ د دې ایت

(فَيْمَسِكُ آلَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ) د راگرخېدلو سره هېڅ منافات نشته او له هغې نه انکار کول مناسب نه دي.⁽¹⁾

د قبر عذاب په قرآني هینداره کې

د قبر د عذاب شتون او د هغه منل ایماني عقیدوي مسئله ده، که څوک د قبر له عذاب یا په قبر کې له عذاب نه انکار کوي، په حقیقت کې د قرآن کریم او نبوي احادیثو انکار کوي او له یادو دوه اصلونو څخه انکار څرگند کفر دی.

که څه هم چې د قرآن کریم په ډېری ایاتونو کې په څرگندو یا اشاروي ډول سره د قبر د عذاب ثبوت او شتون معلومېږي، دلته یې د بېلگې په توګه یوازې څو نمونې را

اخلو:

(وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى) ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾ (سورة طه)

ژباړه: ((او څوک چې زما له ((ذکر)) د نصیحت له درس، نه مخ واړوي د هغه لپاره به په دنیا کې تنګ ژوند وي او د

قیات په ورځ به مور هغه روند راپاڅوو. هغه به ووايي: "پروردگار! په دنیا کې خو زه سترګور وم، دلته دې ولې روند را پاڅولم؟".

دې ایت کې له ذکر نه کتاب الله، حق دین او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنت مراد دي.

امام قرطبي رحمه الله هم دې ته اشاره کړې ده او له تنګ ژوند نه مراد د دنیا ژوند او یا د قبر عذاب دی.

همدا خبره له ابوسعید الخدري، ابو هريره او ابن مسعود رضی الله عنهم څخه هم روایت شوې ده.

د (معیشة) لفظ کې اشاره ده، چې د خوراک، څښاک، ټولې اسانتیاوې به لري، د دنیا له خوندونو به برخمن وي؛ مګر زړه به یې تنګ وي، پر غمونو او پرېشانیو به اخته وي او قبر به یې هم تنګ وي.

(وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ (سورة الطور)

1- تفسیر احسن الکلام، ټوک: ٧، مخ: ٣٤٩.

ژباړه: ((او د هغې نبتې د عذاب له راتگ نه مخکې هم د ظالمانو لپاره یو بل عذاب دی، خو له دوی نه زیاتره نه پوهېږي.))

تفسیر جواهر القرآن لیکلي: ((د دې نه جنگ بدر کې قید، وچکالي او د قبر عذاب مراد دی.))

﴿النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ﴾ ﴿٤٦﴾ سورة المؤمن (غافر)

ژباړه: ((د دوزخ اور دی چې هغه ته سهار او ماښام (په عالم برزخ کې) هغوی وړاندې کولی شي او کله چې د قیامت ساعت راشي نو امر به وشي چې آل فرعون ډېر سخت عذاب ته ورننېسي.))

دا هم له قرآني هیندارې څخه د قبر پر عذاب دلیل دی. ﴿كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ سورة التكاثر

ژباړه: ((هېڅکله داسې نه ده ډېر ژر به تاسې پوه شئ. بیا (واورئ چې) هېڅکله داسې نه ده ډېر ژر به تاسې پوه شئ.))

په لومړي ځل کې اشاره ده، وخت د ځنګدن ته، چې په هغه وخت کې به یې پر خپلې غلطۍ یقین راشي او په دویم کې اشاره ده، د قبر عذاب ته.

علامه ابن قیم رحمه الله دا قول په بدائع التفسیر کې د حسن، مقاتل او عطاء رحمهم الله عليهم او ابن عباس رضی الله عنه په روایت کړی دی. او ابن قیم رحمه الله دې قول ته په پینځو وجو سره ترجیح ورکړې ده.

او حدیث د ترمذی چې د علي رضی الله نه یې نقل کړی، هغه ویلي: ((چې موږ د قبر په عذاب کې شک کاوه، تر دې پورې چې دا سورت نازل شو.))⁽¹⁾

او ابوهریره رضی الله عنه ویلي: ((پر کافر به قبر دومره راتگ کړای شي، چې یوه پوښتی به یې په بلې کې ننوځي او همدا تنگ ژوند دی.))⁽²⁾

1 - تفسیر احسن الکلام، ټوک: ٩، مخ: ٤٠١.

2 - التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ١٢١.

د قبر عذاب له څه سرچینه اخلي؟!

ابوبکر بن ابی شیبه د ابو هريره رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((د قبر ډېری عذاب له تشو بولو څخه وي.))
دا په دې مانا چې څوک د تشو بولو له څاڅکو څخه ځان نه ساتي او په دې برخه کې یې غوري کوي، د قبر پر عذاب به اخته کېږي.

امام بخاري او امام مسلم رحمهم الله علیه د رئیس المفسرين ابن عباس رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، دی وايي: ((رسول الله صلی الله علیه وسلم پر دوو قبرونو ورتېر شو، ویې ویل: دې دواړو ته عذاب ورکول کېږي او په داسې لوی څیز کې عذاب ورکول کېږي، چې (ډېری خلک یې لوی نه گڼي).))

له دوی څخه یو تن به د نیممت (چغلی) دنده سرته رسوله یانې د یو کس خبره به یې یو او د هغه بل کس خبره به یې ده ته رسوله او دې بل به د تشو بولو نه ځان نه ساته، رسول الله صلی الله علیه وسلم د ونې یوه شنه څانگه راوغوښتله، هغه یې په منځ کې دوه ځایه کړه، نیمه هغه یې

د یو پر قبر او نیمه نوره یې د هغه بل پر قبر وتومبله، بیا یې وویل: کېدای شي له دې دواړو څخه د قبر عذاب سپک کړای شي، تر هغې چې دا دواړه شپې وي.))
طحاوي د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((الله تعالی د خپلو بنده گانو نه د یو بنده په اړه په قبر کې د هغه د عذاب حکم ورکړ، چې دا کس دې سل ډرې ووهل شي.

د همدې بد خبر له امله هغه الله تعالی ته سوالونه او دعاگانې پیل کړې، تر دې چې یوه دره ورته پاتې شوه، چې د یوې ډرې له امله یې قبر د اور نه ډک شو، کله چې ترې د اور لمبې پورته شوې او په خپل هوش کې راغی، ویې ویل: ولې مو په ډرو ووهلم؟

ورته وویل شو: تا به له اودس پرته لمونځ کاوه او پر مظلوم تېر شوی وې او د هغه مرسته دې نه وه کړې.⁽¹⁾

امام ابوداود رحمه الله د انس بن مالک رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم

1- التذکره فی احوال الموتی وامورالآخرة، مخ: ۱۲۳.

ويلي: ((د معراج په شپه مې پر داسې خلكو تېرېدل وشو، چې د مسو نوکان يې لرل او خپل مخونه او سينې يې پرې راشكولې، ما جبرائيل عليه السلام وپوښته، دا څوك دي؟ جبرائيل عليه السلام راته وويل: دا هغه كسان دي، چې دنيا كې د خلكو غوښې خوري او د هغوی په اعراضو (شخصياتو) كې په خبرو اترو بوخت وي.

حديث كې د مسلمانانو سپكاوی د هغوی په شخصياتو كې ځان بوخت ساتل په داسې طريقه چې پر هغوی ملنډې وهلی شي، د هغوی د غوښو له خوراك سره تشبيه شوي. څرنگه چې قرآن كريم كې د مسلمان غيبت د مړ مسلمان ورو د غوښو له خوراك سره تشبيه شوې دي، ځكه چې غيبت د انسان شخصيت قصابي كېږي او شخصيت يې سپك او شيندل كېږي، څرنگه چې دوی د خلكو غوښې خوړلي، همداسې به دوی د قيامت په ورځ د ميسو په نوكانو له خپلو سينو او مخونو غوښې راشكوي او دا به دوی لپاره عذاب او كړاو وي.

د قبر عذاب

(النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ سورة المؤمن)

ژباړه: ((د دوزخ اور دی، چې هغه ته سهار او ماښام (په عالم برزخ كې) هغوی وړاندې كولی شي او كله چې د قيامت ساعت راشي، نو امر به وشي چې آل فرعون ډېر سخت عذاب ته ورننېسي.))

د دې ایت نه ډېرو مفسرينو محدثينو او د عقایدو عالمانو استدلال كړی، چې د قبر عذاب حق دی.

امام بخاري رحمه الله په ترجمة الباب عذاب قبر كې دا ایت ذكر كړی دی، په دې اړه لومړی ضروري خبره دا ده، چې په ډېرو صحیحو احادیثو كې د قبر د عذاب لفظ راغلی او عذاب فی القبر هم راغلی، د بېلگې په توگه ((إِنَّهُمَا لِيُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا...))⁽¹⁾

ياني قبورهما كلمه پر دې دليل دی، چې په قبر كې عذاب شته، نو له دې تعبير نه انكار كول گمراهي ده.

1- (إِنَّهُمَا لِيُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ؛ كَانَ أَحَدُهُمَا يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ، وَالْآخَرُ لَا يَنْقِي الْقَبُولَ) المنتخب من مسند عبد بن حميد ت صحي السامرائي (ص: 210)

مگر تفصیلي څرنگوالی د هغې زموږ له شعور او علم نه پورته دي، ځینې هغه تفصیلات چې په صحیح احادیثو کې راغلي، لکه: پوښتنه او ځواب کول، د هغې لپاره د مړي کېنول، د چا لپاره د قبر پراخوالی او د چا لپاره تنگوالی، د مرغیو په گېډو او ججوړو کې د روح اچول او داسې نور، د دې منل ضروري دي. بیا د اهل السنه والجماعت د عالمانو په دې کې دوه قوله دي، لومړی دا چې عذاب پر روح په خپل مستقر کې او پر بدن په خپل ځای کې، برابره خبره ده که روغ او سالم او که ذرې ذرې د حیواناتو په گېډو کې، که په سمندر کې وي او که ایرې شوی وي او داسې نور...

او بدن ته الله تعالی دومره ژوند ورکړی، چې د عذاب احساس کولای شي، مگر د روح تعلق او اړیکه له بدن سره، پر دې صریح صحیح دلیل نشته. (دا چې روح څنگه بدن ته راگرځي، په دې به وروسته تر ځانگړي سرلیک لاندې بحث وکړو).

دویم قول دا دی، چې عذاب یوازې په روح دی؛ مگر په شرط د مثالي جسد سره، چې پر هغې دا حدیث ((چې د

مؤمن روح به د مرغیو په څېر د جنت ونو پورې نښتی وي)) دلالت کوي او د عذاب اړیکه له اصل بدن سره نشته. په دې کې لومړی قول صحیح دی، که چېرې پوښتنه وکړای شي، چې دا ایت مکي دی او د امام احمد بن حنبل رحمه الله حدیث کې راغلي، چې د قبر عذاب نشته. هو! څه وخت وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د قبر د عذاب په باره کې وحې وکړای شوه او دا حدیث وارد (راغلی) په مدینه منوره کې، نو چې په مکه کې الله تعالی دا ایت رالېږلی و او په دې کې د قبر د عذاب اثبات و، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم انکار ولې کاوو.

د دې ځواب ابن کثیر رحمه الله په لاندې طریقو سره کړی، لومړی ځواب: په دې ایت سره یوازې د روح وړاندې کېدل پر اور په برزخ کې ثابت دي او دا دلالت نه کوي، چې بدن سره د عذاب اړیکه نشته او که نه نو بدن لپاره د عذاب حاصلېدل د دې ایت له نزول نه وروسته په احادیثو سره ثابت شو.

دویم ځواب دا دی، چې ایت یوازې دلالت کوي په عذاب د کافرانو او له دې نه د مؤمن عذاب په قبر کې نه

ثابتېده او په احاديثو سره عذاب د مؤمنانو گناهکارانو ثابت شو.

درېيم ځواب دا دی، چې ايت دلالت کوي، په عذاب د روحونو باندې او په احاديثو کې عذاب د بدنونو هم ثابت شو.⁽¹⁾

د قبر عذاب حق دی!

د اهل سنت والجماعة د فقاوو عقیده ده، چې د قبر عذاب حق دی، څرنگه چې نېکو مؤمنانو ته په قبر کې آرام او خوشالي وي او تر قیامته به د بڼکلي برزخي ژوند نه گټې پورته کوي، همدارنگه کافرانو او بدکارانو ته په قبر کې عذاب ورکول کېږي او دا په صحيح احاديثو کې ثابت دي. عائشه رضی الله عنها ته يوه يهودی مېرمن راغله او له هغې سره يې د قبر د عذاب یاد وکړ، بيا يې ورته وويل: الله تعالی دې د قبر له عذاب نه پناه درکړي.

عائشې رضی الله عنها په دې اړه له رسول الله صلی الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه، هغه مبارک صلی الله عليه وسلم وويل: هو؛ د قبر عذاب حق دی.⁽¹⁾

ابو سعيد رضی الله عنه د حديث راوي دی، رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: ((پر کافر په قبر کې نهه نوي ښاماران مقررولی شي، چې تر قیامته پورې به کافر چيچي، هغه داسې نااشنا زهر لري، که چېرې يو ښامار هم پر ځمکې پوکي ووهي؛ نو د ځمکې پرمخ به شين بوتی رابنکاره نه شي)).⁽²⁾

د شيخ القرآن سردارولي د خولې خبره راته د دې حديث په اړه مولانا اجرالدين کوله، چې (۹۹) ښاماران به پرې د دې له امله مقررېږي، چې دغه کافر د الله تعالی د (۹۹) اسماء الحسنی نومونو نه انکار کړی و.

زيد بن ثابت رضی الله عنه وايي: يوه ورځ رسول الله صلی الله پر خپلې قچر سپور و، د بنو نجار قبيلې يو باغ ته يې تشریف يوړ، موږ ورسره هم د لارې ملگري وو، ناڅاپه د رسول الله صلی الله عليه وسلم قچر ټوپونه کړل، وترېده، دومره وترېده چې نېردي وه رسول الله صلی الله عليه وسلم ترې نه غورځېدلی وای، هلته پينځه يا شپږ قبرونه وو،

1- مرنه کې بعد کيا هوگا، مخ: ۳۷، مولانا محمد عاشق الهی بلند شهري، اردو.

2- د حديث سند صحيح دی.

1- تفسير احسن الکلام، ټوک: ۷، مخ: ۳۹۷.

رسول الله صلى الله عليه وسلم پوښتنه وکړه: څوک د دې قبرونو والا پېژني؟

يو کس وويل: زه يې پېژنم.

رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: دوی کله مړه شوي؟

هغه کس وويل: د جاهليت په زمانه کې.

رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: انسانانو ته په قبرونو کې عذاب ورکول کېږي، که ماته دا وېره نه وي، چې تاسې به د مړو ښخول پرېږدئ، الله تعالى نه به مې غوښتي وای، چې تاسې ته يې هم د دوی د قبر د عذاب څه برخه اورولی وای، کوم چې زه اورم.⁽¹⁾

گړز

براء بن عازب رضی الله عنه وايي: له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره يوې جنازې ته لاړو... رسول الله صلى الله عليه وسلم د حديث په اوږدو کې وويل: کله چې د يو مؤمن بنده روح ووځي، هغه روح ته ټولې پېښې د ښې

دعاگانې کوي، هغه که په اسمان کې وي او که د ځمکې او اسمان په منځ کې وي.

د اسمان دروازې د هغه روح ته پرانيستلای شي، د هرې دروازې والا، الله تعالى ته دا دعاگانې کوي، چې د دغه مؤمن بنده روح دې د هغوی له لوري بره لاړ شي.

د حديث په پای کې يې وويل: يانې په هغه برخه کې چې د بدعمله انسان سره په قبر کې څه چال-چلند کېږي، الله تعالى پر کافر، مشرک بنده يوه ږنده، کينه او گونگه پېښته مقررې کړي، د هغه په لاس کې داسې ميرزبه (گړز) وي، که چېرې پر هغه غر ووهل شي، خاورې به وگرځي، پر هغه گړز به دغه بد عمله انسان ووهل شي، چې د هغې له امله به يې بدن خاورې شي، بيا به يې الله تعالى خپل هغه حالت ته وروگرځوي، څنگه چې و.

بيا به پېښته بل داسې گوزار ورکړي، (چې دومره به يې ودردوي) چې د ثقلينو (انسانانو او پېريانو) پرته به يې هر څه چغې واورې.

1- مرنې کي بعد کيا هوگا، مخ: ۴۰.

براء رضی اللہ عنہ وایي: بیا به د دوزخ په لور ورته یوه دروازه وکړای شي او د اور فرش او بستر به ورته وغورولای شي.

سفیان ثوري رحمه الله د خپل پلار نه، هغه له خيځمه او خيځمه له براء رضی اللہ عنہ د الله تعالى په دې قول کې: (يُثَبَّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا)⁽¹⁾ تفسیر کې نقل کړي، چې مراد له دې ایت څخه د قبر عذاب دی.⁽²⁾

قبر يي له غږې غورځوي؟

انس رضی اللہ عنہ د حدیث راوي دی، وایي: چې یو کس د رسول الله صلی الله علیه وسلم لیکونکی و، له اسلام منلو وروسته بېرته مشرک شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه په حق کې بښرا وکړه، چې ځمکه یې قبول نه کړي.

کله چې مړ شو، ابوظلحه رضی الله عنہ یې قبر ته ورغی، گوري چې له قبر نه بهر پروت دی.

هلته نېردي خلکو نه يي پوښتنه وکړه، چې دا څه خبره ده؟

هنوی وويل: مور څو څو ځلي دا ښخ کړی، ځمکه يي نه قبلوي، هر ځل مو چې ښخ کړی ځمکې بېرته بهر راغورځولی.

د همدې له امله مو بیا ښخ نه کړ او بهر مو د قبر پر غاړه پرېښود.⁽¹⁾

1- سورة ابراهيم، ایت: ۲۷.

2- مسند احمد، تفسیر ابن کثیر، ټوک: ۳، مخ: ۶۷۴.

1- مرنے کے بعد کیا ہوگا، مخ: ۴۸.

وويل: "دا منع كوونكى دى، دا نجات وركوونكى دى، چې خپل لوستونكي ته د قبر له عذاب نه نجات وركوي."⁽¹⁾

شپږم خپرکى

د قبر له عذاب نه نجات وركوونكى سورت

عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہ ویلي: د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یو صحابي پر قبر خیمه درولې وه، هغه ته دا پته نه وه، چې دا قبر دی. له قبر نه د:

(تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ (سورة الملك)

لوستلو غږ راتله، چې انسان لوسته. یاد شوی سورت لوستل کېده، تر دې چې ټول سورت یې ترپایه ولوست، هغه صحابي رضی اللہ عنہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ته د دې کیسې یاد وکړ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

1- تفسیر ابن کثیر، ټوک: ٦، مخ: ٢٦٥.

ژغورونکې ډالۍ

عبد بن حميد په خپل (منتخب) کې د عکرمه رضی الله عنه په روايت حدیث نقل کړی، چې ابن عباس رضی الله عنهما یو کس ته وویل: داسې حدیث درته ډالۍ نه کړم؟ چې ته به پرې خوشاله شې؟ هغه کس وویل: ولې نه.

ابن عباس رضی الله عنهما وویل: "(تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ) يانې سورت الملك لوله، خپلې مېرمن، د کورنۍ غړو، ټولو بچيانو، کوچنيانو او گاونډيانو ته يې هم ورزده کړه.

ځکه دا نجات ورکوونکې يا جگړه کوونکې سورت دی، چې د قيامت په ورځ به د خپل لوستونکي له خوا د خپل رب په وړاندې جگړه او دفاع کوي، له الله تعالی څخه به غواړي، چې ده ته د قبر او دوزخ له عذابونو نه نجات ورکړي، بيا يې وویل: رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي،

زما دا خوښېږي، چې دا سورت زما د هر امتي په زړه کې وي."⁽¹⁾

جابر رضی الله عنه د حدیث راوي دی، دی وايي: رسول الله صلی الله عليه وسلم به تر هغې نه ویده کېده، چې (آلم) تنزیل او (تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ) سورتونه به يې لوستي نه و...⁽²⁾

ابوهريره رضی الله عنه د حدیث راوي دی، رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: په قرآن کریم کې د دېرشو ایتونو والا یو سورت دی، چې د قیامت په ورځ به تر هغې خپل (مینه وال) لوستونکي ته شفاعت کوي، چې بښنه ورته وکړای شي او دا سورة (تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ) دی.⁽³⁾

دوه ورځې، دوه شپې

د کایناتو په نظام او د وختونو په ښکلي لړۍ کې ځینې داسې ورځې او شپې شته، چې له نورو جلا ځانگړنې لري، لکه: د قبر شپه، د جمعي شپه، د واده شپه، د اخترونو

1- تفسیر ابن کثیر، ټوک: 6، مخ: 266.

2- تفسیر ابن کثیر، ټوک: 6، مخ: 265.

3- د حدیث سند صحیح دی، تفسیر ابن کثیر، ټوک: 6، مخ: 265.

شپې، د جمعې ورځ، د عرفې ورځ، د عاشورا ورځ او داسې نورې... .

انس بن مالک رضی الله عنه ویلي: ((ایا پر داسې دوه وړځو او دوه شپو خبر درنه کړم، چې خلکو د هغې په څېر د وړځو او شپو په اړه څه نه دي اورېدلي؟

لومړی: هغه ورځ چې د الله تعالی له لوري تاته زېږی درکوونکی راشي، یا د الله تعالی د رضا او یا له تا څخه د الله تعالی د ناراضیتوب او خپگان خبر درکړل شي.

دویمه: هغه ورځ چې ته په کې د خپل رب حضور ته د عملنامې اخیستلو لپاره حاضرېږي، یا به عملنامه په بني لاس او یا به په کین لاس کې درکول شي.

لومړی شپه: هغه چې ته به په قبر کې په لومړي ځل شپه تېرول پیلوي او له دې وړاندې دې پکې هېڅ کله هم شپه نه ده تېره کړې.

دویمه شپه: هغه شپه ده، چې د سحر له سپینې غېږې به یې د قیامت ستره ورځ رابنکاره کېږي.⁽¹⁾

د قبر یاران

ابوهریره رضی الله عنه وايي: کله چې مړی په قبر کې کېښودل شي، نو د هغه نېک عملونه ترې گردچاپېره تاوېږي، که چېرې گناه د هغه د سر له لوري راځي، نو د قرآن کریم د تلاوت ثواب له هغه دفاع کوي او که د پښو له لوري راځي، نو د تهجدو لمونځونه یې دفاع کوي، که د لاسونو له لوري راځي، نو لاسونه وايي: پر الله تعالی سوگند، چې ده به موږ د صدقې او دعا لپاره غزولو، نو د ده لور ته د راتللو لار نشته، که د مخ له لوري راځي، نو د الله ذکر (یاد) او روژه به په خپل معنوي قوت د هغه دفاع کوي، همدارنگه لمونځ او روژه یو لور ته ولاړ وي، وايي: چې که چېرې کوم کمی وي، نو موږ به یې پوره کړو.

لنډه دا، چې د هغه نېک عملونه به قبر والا ته له عذابونو څخه داسې نجات ورکوي، دفاع به یې کوي، لکه څوک چې د خپلې کورنۍ نه غمونه لرې کوي او مخه یې نیسي، له دې وروسته ورته ویل کېږي، چې د الله تعالی برکت دې درباندي وي، په آرام ویده شه، ځکه له تا سره ډېر ښه ملگري (نېک عملونه) دي.

په دې هيله، چې گران قدره لوستونکي به د دنياوي ژوند په څېر د برزخي (قبري) ژوند لپاره هم رښتيني او وفا لرونکي ملگري او دوستان پيدا کړي، تر هغې چې په قبر کې هم بې مینې او بې ياره پاتې نه شي.

د لرې پښتونخوا پياوړی او خوږ ژبی شاعر، چې دا مهال د قبر نړۍ ته تللی، صاحب شاه صابر هم خپل ژوند د خوږو يارانو په غېږه کې گوري:

دا يو څو ياران که نه وي، بيا به نه يم
زما ژوند دغه يو څو خواږه ياران دي

شینکی قبر

انس بن مالک رضی الله عنه د حدیث راوي دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: کله چې بنده په قبر کې کېښودل شي، خپل خپلوان، ملگري او نور خلک ترېښه راستانه شي، دی د خلکو د پایزار غږ اوري، بيا دوه پرښتې ورته راشي.

دی په قبر کې راکښوي، دواړه ورته وايي: د دې کس په اړه څه وايي؟

رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: مؤمن به په ځواب کې ووايي: (أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ).

بيا به ده ته وویل شي، اور کې دې د خپل ځای ننداره وکړه، ستا ځای په اور کې و، مگر الله تعالی تاته د هغه په بدل کې په جنت کې ځای درکړ.

د الله تعالی نبي کریم صلی الله علیه وسلم وویل: دی به دواړه ځایونه گوري.

قتاده رضی الله عنه وايي: دا هم موږ ته ذکر شوي، چې قبر به ورته اویا گزه پراخه کړای شي او قبر به یې د قیامت تر ورځې پورې له شینکې او سرسبزی نه ډک شي.⁽¹⁾

زه د عمل صالح ځای يم

1- تفسیر ابن کثیر، ټوک: ۳، مخ: ۶۷۶. صحیح البخاري (2/ 98)

وايي چې کله د جنتي مېرمنو سرداره فاطمة الزهرا رضی الله عنها له دې نړۍ نه مخ واړوه، سترگې يې پر ابدې خوب ویدې شوې.

د جنازې د لمانځه، تلقین او تجهیز نه وروسته يې د څلورو کسانو علي، حسين، حسن او ابوذر رضی الله عنهم په بدرگه د هغې لاش ترقبره ورساوه، د جنتي مېرمن د جنازې کټ يې د قبر پر غاړه کېښود.

ابوذر رضی الله عنه قبر ته په خطاب کې وويل: قبره! پوهېږې څوک مو درته راوړې؟ دا فاطمة الزهرا رضی الله عنها، د محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم گرانه لور ده، د علی المرتضی رضی الله عنه مېرمن او د جنتي زليميانو د سردارانو حسن او حسين رضی الله عنهما مهربانه مور ده.

د قبر نه غيبي اواز پورته شو: ((زه د حسب او نسب ځای نه يم، زه د عمل صالح ځای يم، له مانه يوازې هغه څوک نجات موندلای شي، چې د خیر چارې يې ډېرې وي، زړه يې سالم او روغ وي او عمل يې د اخلاص پر گانه سينگار وي.))⁽¹⁾

د قبر ناوې

ابو هريره رضی الله عنه د حديث راوي دی، رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: ((کله چې سړی په قبر کې کېښودل شي. يا يې وويل: چې ستاسې يو کس په قبر کې کېښودل شي، دوه سپين سترگې پرېښتې ورته راشي، چې يوې ته يې منکر او بلې ته يې نکير وايي. دواړه به ووايي: د دې سړي (محمد صلی الله عليه وسلم) په اړه دې څه ويل؟ دی به ووايي، هغه څه چې ويل يې، يانې وبه وايي، دا د الله تعالی بنده او رسول دی؟

(اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمد عبده ورسوله)

دواړه به ووايي: مور پوهېدو، چې ته به همداسې و ابي، بيا به ورته قبر اويانگزه په اويانگزو کې پراخه کړای شي، قبر به يې له نور (رڼا) نه ډک کړای شي.

بيا به ورته وويل شي: ویده شه! دی به ووايي: زه به خپلې کورنۍ ته ورشم، چې هغوی خبر کړم؟

1- درة الناصحين، تاليف: عثمان بن حسن بن احمد الخويري، مخ: ۱۹۱، سعيديه کتب خانه، مردان.

پربنډې به ورته ووايي: د هغې ناوې په څېر ويده شي، چې يوازې د کورنۍ هغه غړي يې له خوبه راويښولي شي، چې ده ته گران وي.

تر هغې چې الله تعالی يې د قيامت په ورځ د خپل آرام ځای نه راپاڅوي.

او که قبر والا منافق وي، د پربنډو ځواب کې به وايي، له خلکو نه مې چې څه اورېدل ما به هم هماغه رنگ ويل، بس نه پوهېږم!

دواړه پربنډې به ووايي: موږ پوهېدو چې ته به همداسې وایي، بيا به ځمکې ته ووايي: پرې راتوله! نو له هرې خوا به پرې ځمکې داسې راتوله شي، چې پایله کې به يې يوه پوښتۍ په بله کې ننوځي، ده ته به تر هغې د قبر عذاب ورکول کېږي، چې الله تعالی يې بيا په قيامت کې له ځمکې نه راپورته کړي.⁽¹⁾

شنې خانگې

د امام شافعي رحمه الله د مسلک فقهاء وايي، د قبر خوشبويه کول څه باک نه لري، د حنابله وو او احنافو فقهاء هم ورته خبره کوي.

دا هم مستحب خبره ده، چې پر قبر اوبه وشيندلی شي، همدغه ډول شنې خانگې، ريحان او نور پرې لگول سنت دي. هغه که شين بوتی يا د کبلو د چمن څه برخه وي.

له وچېدلو مخکې له قبر نه د هغې اخيستل پکار نه دي، ځکه شنو خانگو او بوتو کې مړي ته د بسني غوښتلو او د الله تعالی د ثنا ويلو راز نغښتی دی.

رسول الله صلی الله عليه وسلم يوه شنه خانگه دوه ځايه کړې وه، نيمه يې د يو کس پر قبر او نيمه نوره يې د بل کس پر قبر درولې وه... همدا شان د خپل زوی ابراهيم پر قبر يې اوبه ورشيندلې وي او هم يې پرې واړه واړه کاني ايښي وو.⁽¹⁾

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۶۷.

1- ترمذی، ابن کثیر، ټوک: ۳، مخ: ۶۷۸.

اووم خپرکی

درې گونې نړۍ

د ژوند مینه والو!

خوښ یم، چې پر دې حقیقت پوهېږئ، چې د دنیوي ژوند هره شپه د ژوند د دوو نورو پړاوونو لپاره مدرسه ده، دا خبره هم تر ډېرې کچې سمه ده، چې وایي: ((لومړی د وروستي پل دی.))

رښتیا هم داسې ده، ډېر ځلې یو زلمی د ژوندانه نړۍ کې د کوچنیتوب له شپو د الهام او زده کړې کیسې کوي، دا ځکه چې د تجربې پر مټ روزل شوی وي او د تجربې د پوهنتون محصلان د ژوندانه په چارو کې ډېر بريالي وي.

پوهان وایي: ((تجربه هغه پوهنتون دی، چې په ډېره لوړه بیه محصلان روزي.))

او دا حقیقت هم دی، چې هغوی د ژوندانه په لومړي پړاو یانې دنیا کې د الله تعالی د پېژندگلوی، بنده گی او د هغه پر وړاندې د غاړه ایښودلو پر عبادتي سینگار مزین وي، هره شپه یې د الله تعالی بنده گی د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د سنتو په رڼا کې انجام کړی وي، طبیعي ده چې د دنیوي او اخروي ژوند ترمنځ د برزخي نړۍ په غېږه کې به د الله تعالی له فضل او مهربانۍ او لورېښو برخمن وي، د ژوند دویم کور قبر کې به یې د ایمان او عقیدوي مثالونو د رڼا وړانګې خپرې وي او د قبر شپه به یې د نېک عمل په رڼا روښانه او ځلېدونکي وي، د قبر له کړاوونو به په امن کې وي او روحونه به یې له اووه اسمانونو وربره د علیین په مانیزه مانی کې استوګن کوي.

او هغوی چې د ایمان عقیدې او د دې په رڼا کې د نېکو اعمالو، عقایدو او اخلاقو بې برخې وي، یقیني ده چې دنیوي ژوند به یې هم گډوډ او له ستونزو ډک وي او برزخي نړۍ کې به هم د قبر په شپه کې په تورو تیارو کې ډول ډول عذابونو په ورکولو ځورول کېږي، د قبر په نااشنا او هیبتناک کور کې به پرې د ځمکې نااشنا حشرات،

بناماران او لړمان گومارل شوي وي او د دنيوي ژوند د لنډو ورځو شپو د مستيو او نافرمانيو غچ به ترېنه اخلي او روحونه به يې د اووه ځمکو لاندې د سجيين په زنداني دفتر کې قيد وي.

هوکی گرانو لوستونکو!

د ژوند درېيمه نړۍ چې تلپاتې نړۍ ده، ژوند، نعمتونه او خوندونه يې حقيقي او تلپاتې دي.

هو هغه نړۍ چې يوازې ژوند به پکې د بادشاهۍ پر گدی ناست وي او مرگ به د کایناتو د ستر بادشاه پر امر حلال او قصابي شي.

د اخرت نړۍ ده، چې هر چا سره به د ذرې ذرې په کچه محاسبه کېږي، عدالت به واکمن وي، د ميزان تله به ولاړه وي، پر چا به ظلم نه کېږي، هر چاته به د هغه د نېکو او بدو اعمالو په کچه مکافات او مجازات ورکول کېږي، څوک به د بني لاس پر عملنامو نازول کېږي او چاته به په چپ لاس کې ورکول کېږي، څوک به نېکبخته اعلانېږي او څوک به بدبخته، چاته به مهربان پيغمبر محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم د حوض کوثر سپينو او خوږو اوبو نه

ډک جام ورکوي او څوک به د پرېستو له لوري د کوثر له حوض نه شړل کېږي.

څوک به د صراط له خطرناک پل نه د خپلو بسو اعمالو په رڼا کې تېرېږي او ځينې به يې د دوزخ ژورې او هيبتناکې کندی ته د خپلو بدو کړنو له امله ورغورځېږي.

چاته به وويل شي، چې تاسو د جنتيانو ډله کې جنت ته لاړ شئ او چاته به وويل شي، چې تاسې د کافرانو، مشرکانو، منافقانو او مجرمانو په ډله کې دوزخ ته لاړ شئ او دې ته ورته نورې نااشنا پرېکړې به د ژوند په درېيمه نړۍ کې انجامېږي.

په دې هيله چې زما په شمول مې درانه لوستونکي وروڼه او خويندې او په ټوليز ډول مسلمانان د ژوند په لومړۍ، دويمه او درېيمې نړۍ کې نېکمرغه او بريالی شي.

لومړۍ گومبزه

د بنځينه مړي د تابوت يا جنازې پر کټ پرده نيول مستحب عمل دی، ځينې وايي، چې تر ټولو لومړی د ام

المؤمنين زينب بنت جحش رضی الله عنه د جنازې کټ لپاره پرده نيول شوې وه.

او ابن عبدالبر ويلي: فاطمة الزهرا رضی الله عنها د رسول الله صلی الله عليه وسلم لور لومړۍ هغه مېرمن وه، چې په اسلام کې يې د جنازې پرکټ پرده جوړه شوې وه، له دې وروسته بيا د زينب بنت جحش د جنازې کټ د پټولو لپاره پرده نيول شوې وه.⁽¹⁾

فقهاء وايي: دا د يو گومبز په ډول د جنازې پر کټ جوړېږي، ځينې يې د لرگو نه، ځينې يې د خرما له څانگو او ځينې يې د دُرمو نه جوړوي؛ ځکه په دې بڼه ستر راځي.

تر ټولو به لومړی زه له قبره پاڅېږم!

امام مسلم رحمه الله د ابي هريره رضی الله عنه په روايت حديث نقل کړی، رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: (أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَأَوَّلُ مَنْ يَنْشَقُّ عَنْهُ الْقَبْرُ،

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ٢، مخ: ٤٥٢.

وَأَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفِّعٍ).⁽¹⁾ يانې: زه به د قيامت په ورځ د ادم عليه السلام د اولاد سردار يم او تر ټولو لومړی به زه له قبر نه پاڅېږم، تر ټولو لومړی به زه شفاعت کوم او تر ټولو لومړی به زما شفاعت قبلېږي.

امام ترمذي رحمه الله د ابي سعيدالخدري رضی الله عنه په روايت حديث نقل کړی: (أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ، وَبِيَدِي لِوَاءِ الْحَمْدِ وَلَا فَخْرَ، ... وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ وَلَا فَخْرَ)⁽²⁾

يانې: زه به د قيامت په ورځ د ادم عليه السلام د اولاد سردار يم او پر دې فخر نه کوم او زما په لاس کې به د حمد بيرغ وي او پر دې فخر نه کوم، ... او تر ټولو لومړی به زه د ځمکې له چاودلو سره له قبره پاڅېږم او زه دا خبره د فخر په توگه نه کوم (بلکې د شکر او مننې په ډول يې کوم).

امام احمد بن محمد بن حنبل رحمه الله د بخاري او مسلم په شرط برابر حديث نقل کړی، وايي: ((يوې يهودی مېرمنې به د عائشې رضی الله عنه خدمت کاوه، کله به چې

1- صحيح مسلم (4/ 1782).

2- سنن الترمذي ت شاكر (5/ 587).

عائشې رضی الله عنه له هغې مېرمنې سره څه نېکي وکړه او هغه به خوشاله شوه، نو عائشې رضی الله عنها ته به یې داسې دعا کوله: ((الله تعالی دې د قبر له عذاب څخه پناه درکړي.)) عائشه رضی الله عنها وايي، رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته راننوت. ما ترې وپوښتل: ایا د قیامت نه وړاندې د قبر عذاب شته.

هغه وویل: نه؛ ولې دا پوښتنه کوي؟

عائشې رضی الله عنها په ځواب کې وویل: له دې یهودی مېرمنې سره چې کله څه نېکي او یا مرسته وکړم، نو دا راته وايي، چې الله تعالی دې د قبر له عذابه وساته.

رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: یهودیان درواغ وايي او دوی پر الله تعالی تر ټولو لوی درواغ وايي.

بیا چې څومره د الله تعالی خوښه وه، له دې وروسته په کور کې تم شو.

یوه ورځ غرمه مهال په داسې حال کې له کوره ووت، چې جامې یې پر ځان رانغاړلې وې، سترگې یې تکې سرې وې، په اوچت غږ یې خلکو ته داسې وویل: ای خلکو! قبر د تورې شپې د یوې برخې په څېر دی، که چېرې تاسې پر

هغه څه پوه شوی، چې زه پرې پوهېږم، ډېر به وژاړئ او لږ به وځاندي، ای خلکو! پر الله تعالی د قبر له عذاب نه پناه وغواړئ، ځکه د قبر عذاب حق دی.⁽¹⁾

د مړي هډوکي

که ډېر اهم ضرورت نه وي، د مړي د قبر سپرل او هډوکي یې هاخوا-دېخوا وړل راوړل نه دي پکار.

که چېرې د کوم شرعي مطلب پر بنسټ او د کوم روا هدف په خاطر د مړي هډوکي قبر نه ویستل کېږي، ډېره پاملرنه دې وشي، چې هډوکي یې مات نه شي، ځکه د مړي د هډوکو ماتول گناه ده.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي:

((د مړي د هډوکو ماتول په گناه کې داسې دي، لکه د ژوندي انسان هډوکي چې ماتولای شي.))
یا دا چې:

1- د حدیث سند صحیح دی، تفسیر ابن کثیر، ټوک: ۵، مخ: ۴۵۱.

((د مړي د هډوکو ماتول داسې دي ، لکه د ژوند پرمهال
يې چې هډوکي ماتولای شي.))

لومړی حدیث ابن ماجه د ام سلمه رضی الله عنها په
روایت نقل کړی. او دویم یې احمد، ابوداود، ابن ماجه د
ام المؤمنین عائشې رضی الله عنها په روایت نقل کړی.⁽¹⁾

کوم هډوکي نه خاورې کېږي!؟

بخاري، مسلم او د حدیثو په نورو کتابونو کې د ابو هريره
رضی الله عنه په روایت حدیث نقل شوی، رسول الله صلی
الله علیه وسلم ویلي: د انسان په بدن کې داسې کوم غړی یا
د غړي برخه نشته، چې نه خاورې کېږي؛ مگر یوازې یو
هډوکي دی، چې په قبر کې نه خاورې کېږي، هغه (عجب
الذنب) یانې د ملا د بېخ هډوکي دی، چې له دې نه به د
قیامت په ورځ د دوباره پیدایښت د لړۍ جوړښت پیلېږي.
د ابوهريره رضی الله عنه په روایت بل حدیث کې
راغلي، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: د قبر خاورې
د بني ادم هر غړی او هره برخه خوري، پرته له عجب
الذنب یانې د ملا هډوکي نه، چې د انسان پیدایښت هم له
دې ځایه پیلېږي او د دویم ژوند پرمهال به هم د انسان د
بدن فزیکي جوړښت له همدغه ځایه پیلېږي.⁽¹⁾

1- صحیح بخاري، مسلم.

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ٢، مخ: ٤٦٤.

ابن اثير رحمه الله په خپل کتاب (النهاية في غريب الحديث والاثار) کې حديث ذکر کړی: د بني ادم د بدن هره برخه خاورې کېږي، پرته د ملا له هډوکي څخه. او په يو روايت کې راغلي (الا عجب الذنب) مگر د ملا هډوکي.⁽¹⁾

وروسته پياوړی عالم او څېړونکی ابن اثير الجزري رحمه الله د دې (عجب الذنب) څېړنه داسې کړې ده: "(عجب) هغه هډوکي ته ويل کېږي، چې د ملا په لاندینۍ برخه کې، کوناتو ته نېږدې ساحه کې ځای لري.

او په څارويو کې دې برخې ته (عسيب) ويل کېږي، يانې د لکۍ هډوکي يا د ويستو د شنه کېدلو ځای يوه نازکه برخه ده."⁽²⁾

په ټوليزه او ساده اصطلاح کې د لکه لمي هډوکي په نوم پېژندل کېږي.

تعزیه که فاتحه؟!

1-النهاية في غريب الحديث والاثار، ټوک: ، مخ: ۱۶۷.

2-التذکره في احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۴۵.

د مړي لپاره دعا کول او بسنه غوښتل ښه عمل دی او د شرعي تعزیه موده درې ورځې او شپې وي. له دې وروسته مکروه ده؛ مگر د غائب لپاره جواز لري، له درې ورځو هاخوا؛ ځکه پکار نه ده چې په دې سره د مړي کورنۍ ته غم تازه کېږي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: هېڅ یوې مسلمانې مېرمنې ته دا روا نه دي، چې پر الله تعالی او د اخرت په ورځ ایمان لري، پر مړي له درېو ورځو زیات ویر او خپګان وکړي؛ مگر پر خپل خاوند چې مړ شوی وي، څلور میاشتي او لس ورځې ویر او غم کولای شي.⁽¹⁾

د شوافعو او حنابله وو په نېز د تعزیه (فاتحې) ته کېناستل مکروه دي، چې مړي والا ځانګړي ځای کې کېني او خلک دې ورته راځي، ځکه دې سره غم اوږدېږي.

د ابوحنيفه رحمه الله د مسلک فقهاوو لیکلي: د تعزیه (فاتحې) لپاره له جومات پرته تر درېو ورځو لپاره کېناستل څه باک نه لري؛ خو لومړۍ ورځ یې غوره ده.⁽²⁾

1-الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۷۸.

2-الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۷۸.

بايد يادونه وکړو، چې جوماتونو کې د مړو فاتحي
اخيستل د امام ابوحنيفه رحمه الله د مسلک خلاف عمل
دی.

حکله له جوماتونو نه د حجرو-دېرو په ډول کار اخيستل د
اسلامي مقرراتو خلاف عمل دی. له بده مرغه چې ډېری
خلک ځانونه کلک حنفيان گڼي؛ خو په لوی لاس د حنفي
مسلک ودانۍ نړوي.

که تر درېو ورځو پورې څوک فاتحه اخلي، په کور يا بل
کوم ځانگړي ځای کې دې کېږي، چې هم اسلامي او هم
ټولنيز اخلاقي اصول مراعت شي.

اتم خپرکی

اوس دې د گور خونه را وړانه شوه د بامه سره!

د اسمان بڼکلی مخ نیمه نیمه ورېځو پر خپل شال پوښلی
و، لمر به کله پر دې بريالی شو، چې د ورېځو شال له خپل
سپېڅلي رخسار نه لرې او د څو شېبو لپاره خپلو نورو
همزولو کایناتو ته د رڼا وړانگې ډالۍ کړي.

د ورېځو خدمتگار شمال هم په غمازی کې ډېره تجربه
لرله، په دومره بېړه به یې د ورېځو شال د لمر پر ځلېدونکي
خېرې وروغوړاوه، چې تا به ویل، ورځ د مازیگر له شېبو
سره غاړۍ غړۍ ده او نور نو لمر د سفر تابیا نیولې... هاخوا
سپین غر د همت ناک زلمي په خپر د رنگینو کایناتو
ندارې ته ولاړ و او د سپینو واورو په رحمتي لباس د کایناتو
خالق نازولی و، شمال به هم د واورین سپین غره له لوري
رانبکته او د پسرلي پر وړمو مست گلونه بوټي او فصلونه به
یې مات رامات پرمخ بڼکل او بیا به بل خوا لاړ.

که څه هم چې زما خیال د چاپېریال رنگینیو د کایناتو د بنکلا بن ته وربللی و او د ژوند مسافرې شپې مې له یاده وتې وې.

هلته څنگ کې د تللو مسافرو بناړگوتې ته ورستون شوم، چې پر سلام او پوښتنه یې څه ناڅه حق ورپوره کړم.

دې بناړگوتې کې زما پلار، مور او تره هم دېره نیولې وه، دېره مشرانو، ځوانانو، کوچنیانو، نارینه او بنځینه وو دلته د نااشنا ژوند خوږې او ترڅې شپې ازمویلي، الله تعالی ته پته ده، چې د چا د بدن جوړې روحونه به علیین او د چا به د سجین په دفترونو کې قید وي.

څوک به په ازموینه کې بریالی او څوک به ناکام شوي وي، د جنت له بنکلي او خوشبویه بن نه به د چا د قبر مانې ته خوشبویی او رنیاگانې ورننوځي؟

او څوک به بیا د دوزخ له گرم اور نه په اور سوځېږي، چاته به قبر هرکلی ویلی وي.

غېره به یې ورته خلاصه کړې وي، مینه او د مینې خواږه به یې ورکړې وي او چاته به یې ویلي وي، چې بد دي وکړه، زما غېږې ته راغلې، چاته به د جنت له باغچو باغیچه

گرځېدلي وي او چاته به د دوزخ له کندو څخه یوه کنده گرځول شوې وي.

سره او سپین غلافونه او شالونه پرې غوړېدلي وو، آن پر ځینو په دودیزه غیر شرعي ډول جنډې هم درول شوې وي، چې شمال به یې رنگینې ټوټې پرمخ وهلې او غږ به یې تر لرې ځایه اورېدل کېده.

د دغه بناړگوتې مسافرو ته د دعا او بښنې غوښتلو وروسته مې د هدیرې په خاموشه نړۍ کې پر یو داسې قبر سترگې ولگېدې، چې په ټولیز ډول له څلورو خواو نه شلېدلی او غرق شوی و او له خاورو او شناختو سره یوځای او د ځمکې تل ته بنکته شوی و، د قبر دغه وړانې او ږنگې خونې د لرې څخه د خلکو سترگې ځان ته را اړولې او په لیدو یې په لیدونکو هومره وحشت او وېره راتله، تا به ویل، چې همدلته کېنم او د دې ږنگ شوي قبر څخه د دنیا د لنډمهالي ژوند په اړه زده کړه وکړم.

که څه هم چې قبرونو ته په شرعي توګه تګ د شریعت له نظره دا ګټه لري، چې د ژوندي انسان اړیکه له دنیا او د دنیا د لنډمهالیو خوندونو سره پرېکوي، د اخرت فکر ته

وده ورکوي، انسان پرې له بديو نه راگرځي او الله تعالی د نېکيو توفیق ورکوي، خو د مسافرو په ښارگوټي کې دې رنګې شوې مانۍ زما په ژوند کې یو مثبت انقلاب رامنځ ته کړ.

د دنیا مانۍ او رنگین کورونه یې زما د ذهن له نړۍ نه وویستل او زه یې پر دې پوه کړم، چې د دنیا مانۍ رنګېدونکي دي.

هو؛ د قبر مانۍ هم رنګېږي، یوازې نېک عمل به له انسان سره ملګری او پاتې وي.

هماغه شېبه مې د یو شاعر پر دې بیت خپل زړګي ته د دنیا د پناه کېدونکي رڼا او ښکلا یاد تازه کړ:

اول دې ښې لوړې مانۍ لوړې بنگلې درلودې
اوس دې د گور خونه راوړانه شوه له بامه سره

ډالر يم!

شمشاد د خپل معنوي غرور عظمت، خپلواکۍ او ملي مسوولیت پر بنسټ د بې کوره کېدوالو، تلونکو-راتلونکو کړېدلو افغانانو سلام او هر کلي ته په احترام ولاړ و، د سپرلي مستو او خوشبويه خپو یې تازه تازه پر ښکلي مخ د

زلمیتوب شنه لیکه رانښکلي وه، ورځې هم شېبه په شېبه د لمر په اشاره د رڼا ځادر ټولواوه او رخصتېدله.

د مسافرو افغانانو، مېرمنو او کوچنیانو بېرې، زوګ او خبرو ساحه داسې پوښلې وه، گوا چې د حشر ورځ ده او هر انسان د خپل ځان په فکر کې ډوب دی. هر چا بیره کوله، چې د مازیګر لنډې شپې پرې د ماښام تورې لږې راخپړې او مېلمنې نه کړي.

او له پولې هاخوا یا دېخوا خپلو پناه کېدونکو جونګرو ته ځان ورسوي، ما سره هم له لرې اشغال شوې پښتونخوا نه یو کس د لارې ملګرتیا کوله، چې د پښتون په ټیټي زړګي د رانښکل شوې کرغېړنې چارې له ځایه دېخوا له ده سره بل کس ملګری شو، دا کس له څرګندې ښې ډېر نېک خوښه او ژمن مسلمان ښکارېده، د دنیا په پناه او د دنیا والو په مالي او دنیاوي حرص سره غږېده، د اسلام له سپېڅلي دین نه یې د خلکو سرغړونه، بې پروايي او مخ گرځونه یادوله.

زموږ د لارې دې فکرمن ملګري د خبرو لړۍ همداسې غځوله، ویې ویل: یو کس چېرې په سفر تله، د خپل ژوند ملګري (مېرمن) یې له ځانه سره د موټر په لومړي سیت کې

کېنوله، د لارې په اوږدو کې د سړک پرغاړه ولاړې یوې
اغلي ته ودرېد، ترې ویې پوښتل: څوک یې؟

هنې وویل: کلداره يم!

دې کس خپلې همېښنې ملگرې ته وویل: ته وروسته
سیت کې کېنه! ځای کلدارې ته پرېږده.

کلداره له موټر چلوونکي سره په لومړي سیت کې
کېناسته، لږ وړاندې چې لارل، پر یوې بلې مېړنۍ یې
سترگې ولگېدې، پوښتنه یې ترې وکړه: تاسې څوک یې؟

په ناز پالل شوې خپلواکې نړۍ وویل: افغانۍ يم!

موټر چلوونکي کلدارې ته وویل: تاسې وروسته سیت کې
کېنئ!

افغانۍ ته یې وویل: راځئ له ما سره په لومړي سیت کې
کېنئ!

موټر چلوونکي خپل سفر بیا پیل کړ، وړاندې گوري،
چې د سړک پرغاړه یو داسې ځنور ولاړ دی، چې خپلې
ول ول ځنې یې غوړې کړي او پر شونډو یې مرموزه
موسکا له مستۍ نه غزونې کوي، موټر چلوونکي د حرص
شهواني قوې پر لېونتوب اخته کړی و، د عادت له مخې یې

د شوخ او مست ځنور مخې ته موټر ودراره، ترې ویې
پوښتل: ستاسې نوم؟

ځنور چې د موټر چلوونکي چاپلوسي او غوړه مالي
ولیده، نور هم د مستۍ څپو واخیست، ویې ویل: ډالر يم!

چلوونکي له خوشالۍ نه وارخطا شو، خپلې مېرمن ته یې
ووویل: ته د موټر په ډاله کې کېنه، افغانۍ ته یې وویل،

تاسې له کلدارې سره وروستي سیت کې کېنئ! او ډالر ته
یې وویل: صیب مهرباني وکړئ! له ما سره همدلته کېنئ.

د ډالر مینې چلوونکي نشه کړی و، په ډېر ناز او غرور یې
د سفر لاره لندوله، یو ځای کې یې د نورانیت د روښانه

مشال د رڼا وړانگې خپرېدلې، سیمه د روحاني سکون او
ارام معنویاتو پوښلې وه، د ژوند د بري راز د همدغه پانوس

په رڼا کې ترلاسه کېده، د الهي رحمت وړانگو هم په دغه
سیمه د سپېڅلتیا نوراني څادر غوړولی و، د امنیت په دغه

ډاډمنه چاپېریال کې سړک ته څېرمه د معنویاتو پر گانه
پسوللی یو معنوي شخصیت ولاړ دی، چلوونکي د یاد

شخصیت په اشاره موټر د هغه مخې ته ودراره، پوښتنه یې
ترې وکړه: ته څوک یې؟

د رڼاگانو سمبول وویل: زه اسلام (دین) یم.

موټر چلوونکی، چې د ډالر پناه کېدونکې مکارې مینې په زړه دارلی و، وویل: سیت پوره دی. هوکی!

د دنیا مینه وه، چې ډالر یې د لومړي سیت، کلداره او افغانۍ یې د دویم سیت او خپله مېرمنه یې د ډالې مېلمنه کړه او دین ته پکې خای نه و؟!

د گور شپه نه په کور کېږي

ملگرو پرې ډېره سپارښتنه کوله، چې دا ځل به له مور سره ډېرې ورځې تېروې، حامد، سلمان او ارمان به هم راوغواړو، د ننگرهار مستو او بنایستو سیمو او درو ته به په سیل لاړ شو، د غازي امان الله خان پارک به ووينې.

وخت به راشي د سپین غره سیل ته به لاړ شو

صبر وکړه لا گورگرې پخه نه دي که وشو د سپین غره سیل ته به لاړ شو، گورگرې به پخې وي، د ماڼوگانو څانگې به له ځانه سره راوړو.

یوه ورځ به د علامه سید جمال الدین افغان د زوکړې سیمې ته چکر ووهو، د کونړ د مست او څپاند سیند نندارې

ته د سالار باغ د بڼ شنو ونو لاندې کېنو، واپسې کې به د دې څلوریزې د شاعر سرسبزې سیمې ته سلام وکړو.

د ژوندون مېړه اوږده ده تېری کېږي

گوټ د شونډو د شربت درسره واخله

د وصال ډیوه به مړه وي مور به نه یو

دا په یاد د محبت درسره واخله

هو؛ عماره! محمد موسی شفیق درته یادوم، د صدیق

الله رښتین او قیام الدین خادم قبرونو ته له سلام وروسته، به:

اول ځان د قام خادم کړه

بیا هله د قام سردار شه

د شعر شاعر ملنگ جان قبر ته ورشو، که زړه دې و، یوه

ورځ به د احساس د څلي مزار ته سر وربنکاره کړو، چې ویل به یې:

یو پټ غلی احساس دی په ارام مې نه پرېږدي

په اور مې کړوي، لکه چې خام مې نه پرېږدي

جرائت مې زیاتوي دومره پر ځان یمه پوی شوی

غافل له خپله حقه او غلام نه مې نه پرېږدي

الفت صيب يادوم، د عمار ذهن مې چې خومره د خيال پر وزرو سپور په ننگرهار، کونړ او لغمان کې وگرځاوه، دريز يې ډېر کلک و، ډېر مې وهڅاوه، چې دا ځل به له ننگرهاره کندهار د علامه عبدالحي حبيبي او عبدالرووف بېنوا بڼارونو ته چکر ووهو.

خو زړه يې د بېرني پرواز او الوت په شېبو کې ښکارېده، عمار ماته ډېر گران و، د هغه مينې زما د زړگي پر تخت واکمني کوله.

د هغه پر ليدو به زما زړه د آرام احساس کاوه، هغه زما له کوچنيتوب آن له ښوونځي نه تر پوهنځي پورې صميمي دوست و، نه پوهېدم چې څنگه يې پخلا او ځان سره يې ايسار کړم، خو دا ځل يې خپره کې د جدایي نااشنا نښو غزونې کولې، هو اراده يې پر هوډ بدله کړه.

له نورو ملگرو سره يې خدای پاماني وکړه او له هغه وروسته يې ماته په داسې شېبو کې مخ راواړوه، چې ښکلې سترگې يې له مسافرو مرغلرو اوښکو ډکې ډکې کېدلې، پر ښکلي رخسار يې د مسافري خزان د خپگان خړې وربخې خورې کړې وې، شونډې يې رپېدلې، پر ژرغوني او

لېرزانده غږ يې راته وويل: رومانه! ماته غاړه راکړه، نور به د موټرو تم ځای ته ځان ورسوم، ناوخته کېږي، زما زړه هم د فراق خپگان داسې پر خپېرو وواځه، چې هغه سره د غاړه غړی کېدلو پرمهال مې له سترگو اوښکې روانې او ژبه مې بنده بنده کېدله، سلمان اجازه واخيسته، دا نو داسې شېبې وې، چې لمر په ورور خپل طلايي رنگ زياتوه، شېبه پر شېبه ورځې خپله غوړېدلې غالی راټولوله او د شپې د راتگ زېږی يقيني کېده.

تر ډېره مې له عمار سره تېلفوني اړيکه فعاله وه، خو څه وخت وروسته موبایل هم راسره د وفا مزې وشلوه، ډېر اندېښمن وم، چې عمار به کابل ته رسېدلی وي که نه، له بده نصيبه هېڅ لاره نه وه، چې زه دې پرې د عمار له حاله خبر شوی وای، شپه تېره شوه، سهار مهال مې له ميډيا نه د غم دا خبر واوږېدل، چې تېر ماښام د ماهيپر هسکې غړی ته څېرمه د مسافرو دوه موټرونه سره ټکر شو، چې ډېری سورلی يې ټپي او يو زلمي هلک په کې خپل روح او خوږ ژوند له لاسه ورکړ... وروسته معلومه شوه، چې دا زلمی هم هاغه زما گران دوست عمار و، د مرگ زېږي يې ډېر

ودردولم، مگر څه چاره نه وه، ځکه تقدیر په تدبیر نه بدلېږي، هماغه شپه مې د مشرانو پر دې خبره یقین نور هم پوخ شو، چې د گور شپه نه په کور کېږي، هو؛ نه په کور کېږي.

ته څوک یې؟

یوه ورځ عاصم له مېرمن او بچیانو سره له کوره په چکر ووتل د لارې په اوږدو کې یې یو سړی ولید، چې د لارې په سر ولاړ و، عاصم ترې وپوښتل: تاسو څوک یئ؟ هغه وویل: زه مال یم.

عاصم له خپلې مېرمنې او بچيو نه پوښتنه وکړه: څنگه مو خوښه ده، ده ته له ځانه سره ځای ورکوی او که نه؟

ټولو په یو غږ وویل: ولې نه، ده ته به هرورومو ځای ورکوو، ده ته خو سفر کې ډېر اړتیا پیدا کېږي او د ده په شتون کې ډېر څه لاسته راوړلای شو.

مال یې له ځان سره اوچت کړ او سفر یې بیا پیل کړ، لږ وړاندې چې لارل، هلته یې یو بل کس ولید، چې لاره کې ولاړ و، عاصم ترې وپوښتل: تاسې څوک یئ؟ هغه په ځواب کې وویل: زه مقام او منصب یم.

عاصم له خپلې مېرمنې او بچيو وپوښتل: څنگه دی له ځان سره کېنوی؟

ټولو وویل: هرورومو، ولې نه! ده ته په سفر کې اړتیا لیدل کېږي، د دنیا ډول ډول لذتونه د مقام په وسیله لاسته راوړل کېږي، ده ته به هرورومو په سیت کې ځای ورکوو.

مقام او منصب یې هم له ځان سره په موټر کې کېناوه، د خوښیو او خوشالیو ډک سفر کې مېله ځای ته روان وو او کوم لذت او نفسي غوښتنې سره به یې چې ملاقات کېده، له ځان سره به یې موټر ته اوچتولې.

د سفر په جریان کې یې یو بل کس ولید، چې د عمومي سړک پر غاړه ولاړ و، عاصم د هغه څنگ ته موټر ودراره، ترې ویې پوښتل: تاسې څوک یئ؟ هغه وویل: زه دین یم.

عاصم خپلې مېرمنې او بچيو ته وکتل ویې ویل: څنگه دا له ځان سره ځایوئ؟ د خوښیو پر وړو مستې کورنۍ یې وویل: اوس د دې وخت نه دی، دا مهال له دین سره د سفر کولو وخت نه دی، اوس موږ د دنیا په سیل او چکر وتلي یو، د دنیا له طبیعي منظرو او کلورینو باغیچو له گلونو او گلدستو به خوند اخلو، په ازادۍ او خپلواکۍ به گرځو.

او دین خو پر مور په زرگونو پابندی لگوي، زموږ د خوندونو په وړاندې خنډونه پیدا کوي، مخنیوی یې کوي.

هو؛ داسې به وکړو، چې له چکر وهلو څخه راستانه شو، بیا به دین له ځان سره په څه طریقه موټر کې ځای کړو.

دین یې هملته پرېښوده او دوی ترې وړاندې لاړل، د سفر په بهیر کې په عمومي سړک لږ لا نه وو تلي، چې د تالاشی پر پوستې

وربرابر شو، هلته پر لوحه لیکل شوي وو: ودرېره (Stop)، یو سړی ولاړ و، عاصم نه یې په ډېرې توندې لهجې سره د موټر نه د

راکوږېدو غوښتنه وکړه او دایې هم ورته وویل: عاصمه! ستاسې د سفر وخت ختم شو او له دې سره سره یې د موټر دننه سترگې

واچولې او ویې ویل: زه له تاسې سره دین گورم، چې شته که نه؟

عاصم وویل: دین مې لږ وړاندې ځای کې پرېښوده، که اجازه کوئ، زه به هغه پسې بېرته لاړ شم او موټر ته به یې له ځان سره

رااوچت کړم.

هغه کس وویل: اوس ناشونې ده، ستاسې وخت ختم شوی،

اوس به تاسې له ما سره ځئ.

عاصم وویل: سمه ده؛ مگر له ما سره مال، منصب، مېرمن او بچي

دي.

هغه کس وویل: اوس ستاسې مال، منصب، مېرمن او بچي تا د الله تعالی له عذاب څخه نه شي ژغورلای، یوازې دین ستاسې په

کار راته، کوم چې تاسې وړاندې په لاره کې پرېښی دی.

عاصم وپوښتل: ته څوک یې؟

هغه وویل: زه مرگ یم، له کوم نه چې تاسې په بشپړه توگه غافل

او بې پروا وئ او عمل مو هېر کړی و.

د هغه مېرمن او بچو دی پرېښود، مال او منصب لپاره یې بل چا

سره خپله د سیل او چکر سفر په لور مخکې لاړل، هېڅ یو هم د

عاصم د مرستې لپاره له موټر نه ښکته نه شو، آه... آه...

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ

اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾ سورة

المنافقون)

ژباړه: ((ای مؤمنانو، ستاسې مالونه او اولادونه دې تاسې د الله له

یاد نه غافل نه کړي. کوم کسان چې دا کار وکړي هغوی زیانمن

دي.))

(وَلَنْ يُؤَخَّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا

تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾ سورة المنافقون)

ژباړه: ((په داسې حال کې کله چې د یو چا د عمر د پوره کېدو وخت رارسېږي، نو الله هغه ته هېڅکله نور مهلت نه ورکوي او تاسې چې څه کوئ، الله پرې ښه خبر دی.))

(يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ سورة الشعراء)

ژباړه: ((کله چې نه مال څه گټه ورسوي، نه اولاد.))

(كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ سورة ال عمران) ژباړه: ((په پای کې هر څوک د مرگ خوند څکونکی دی او تاسې ټول د قیامت په ورځ د خپلو خپلو پوره اجرانو میندونکي یئ، بریالی اصلاً هغه څوک دی، چې هلته د دوزخ له اوره وژغورل شي او جنت ته نویستل شي، پاتې شوه دا دنیا، دا خو صرف یو غولوونکی شی دی.))

(قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾ سورة التوبة)

ژباړه: ((ای پېغمبره! ووايه چې که ستاسې پلرونه، ستاسې زامن، ستاسې وروڼه، ستاسې مېرمنې، ستاسې خپل-خپلوان، ستاسې هغه

مالونه چې تاسې گټلي دي، ستاسې هغه تجارت چې د هغه په وړاندې اندېښمن کېږئ او ستاسې د خوښې کورونه تاسې ته له الله او د هغه له پېغمبر او د هغه په لار کې له جهاد نه گران وي، نو انتظار وباسئ تر دې پورې چې الله خپله فیصله ستاسې مخې ته راولي او الله فاسقانو ته لارښوونه نه کوي.))

(وصلى الله على خير خلقه محمد وآله وصحبه

اجمعين.)

ليکلړ

موضوع

لومړی څپرکی

- 7 د مؤمن لپاره ډالی
- 10 د ژوند جوړه
- 13 د مرگ هیله
- 15 د مرگ یاد
- 20 د مرگ یاد زړه کې نرمي پیدا کوي
- 23 د مرگ پرېننه له چا اجازه نه غواړي؟!
- 24 د مرگ استازې
- 25 ملک الموت هر کور ته پینځه ځلې گوري
- 25 د ځناورو او حشراتو روحونه څوک اخلي؟
- 27 د مرگ پرېننې له چا اجازه غوښتې وه؟!
- 28 د شپې غریز پیغام
- 29 د مرگي سیلی

دویم څپرکی

- 31 وصیت مو له ځان سره لیکلی وساتئ!!
- 32 وروستی خبره
- 34 وروستی شپه

- 35 نصرانی پېغله
- 37 د غوره خاتمې نښې
- 42 د جبین پرڅه
- 45 د غرغړې شپې
- 47 سپینه مانې
- 48 د الله تعالی دوسته سلام!
- 48 د الله تعالی مو پر مینه نازوي
- 49 روحونه چېرته ځي؟!
- 53 د روحونو آرام ځای

درېیم څپرکی

- 54 غسل
- 56 د غسل ورکوونکي ځانگړنې:
- 56 د جمهورو فقهاوو دلایل:
- 59 غسل ورکوونکی دې بیا غسل وکړي
- 61 د مړي تخت
- 61 د غسل د پیل اودس
- 65 زړه مې له غیرته په گوگل دننه دود شي
- 65 پرمخ چې دې بې پامه و هې گوتې په کاکل
- 67 د قبر جوړه؟!
- 71 د بنخولو حکم

- 73..... مړي بڼكلولې شئ؟
  - 74..... مړی مه ځنډوئ!
  - 77..... د قبر څنگ کې ژړا
  - 78..... د جنازې د لمانځه طريقه
  - 83..... د جنازې لمونځ چېرې کېږي؟
  - 83..... د کومو کسانو د جنازې لمونځ کېږي او د کومو نه؟!
  - 86..... دوه ستر غرونه
  - 86..... پر قبر که د اور پر سکروټو ناسته؟
- څلورم څپرکی**
- 88..... د قبر بنسټگر
  - 89..... د قبر ودانيز جوړښت
  - 92..... د مسافرۍ کور
  - 95..... د قبر ژبه
  - 95..... لحد
  - 97..... قبر به څومره ژوروي؟!
  - 98..... د مړو قبله
  - 99..... تابوت
  - 100..... درې لپې خاوره
  - 102..... څلور پوريزه قبرونه
  - 104..... د خپلوانو هديره

- 104..... د قبر شپه او تش پالنگونه
  - 106..... د عليين مانې او د سجين زندان!
  - 115..... د ازموينې پاڼه
  - 117..... د ازموينې ژبه
- پينځم څپرکی**
- 118..... په قبر کې روح بدن ته څنگه راځي؟!
  - 121..... د قبر عذاب په قرآني هينداره کې
  - 125..... د قبر عذاب له څه سرچينه اخلي؟!
  - 127..... د قبر عذاب
  - 131..... د قبر عذاب حق دی!
  - 133..... گرز
  - 135..... قبر يې له غېږې غورځوي؟
- شپږم څپرکی**
- 137..... د قبر له عذاب نه نجات ورکوونکی سورت
  - 139..... ژغورونکې ډالۍ
  - 140..... دوه ورځې ، دوه شپې
  - 141..... د قبر ياران
  - 143..... شينکې قبر
  - 144..... زه د عمل صالح ځای يم
  - 146..... د قبر ناوې

شپې خانگې 147

اووم خپرکی

- 149 ..... درې گونې نړۍ
- 152 ..... لومړۍ گومبزه
- 153 ..... تر ټولو به لومړی زه له قبره پاڅېرم!
- 156 ..... د مړي هډوکي
- 158 ..... کوم هډوکي نه خاورې کېږي!؟
- 159 ..... تعزیه که فاتحه!؟
- 162 ..... اتم خپرکی
- 162 ..... اوس دې د گور خونه را وړانه شوه د بامه سره!
- 165 ..... ډالر یم!
- 169 ..... د گور شپه نه په کور کېږي
- 173 ..... ته څوک یې؟

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**